

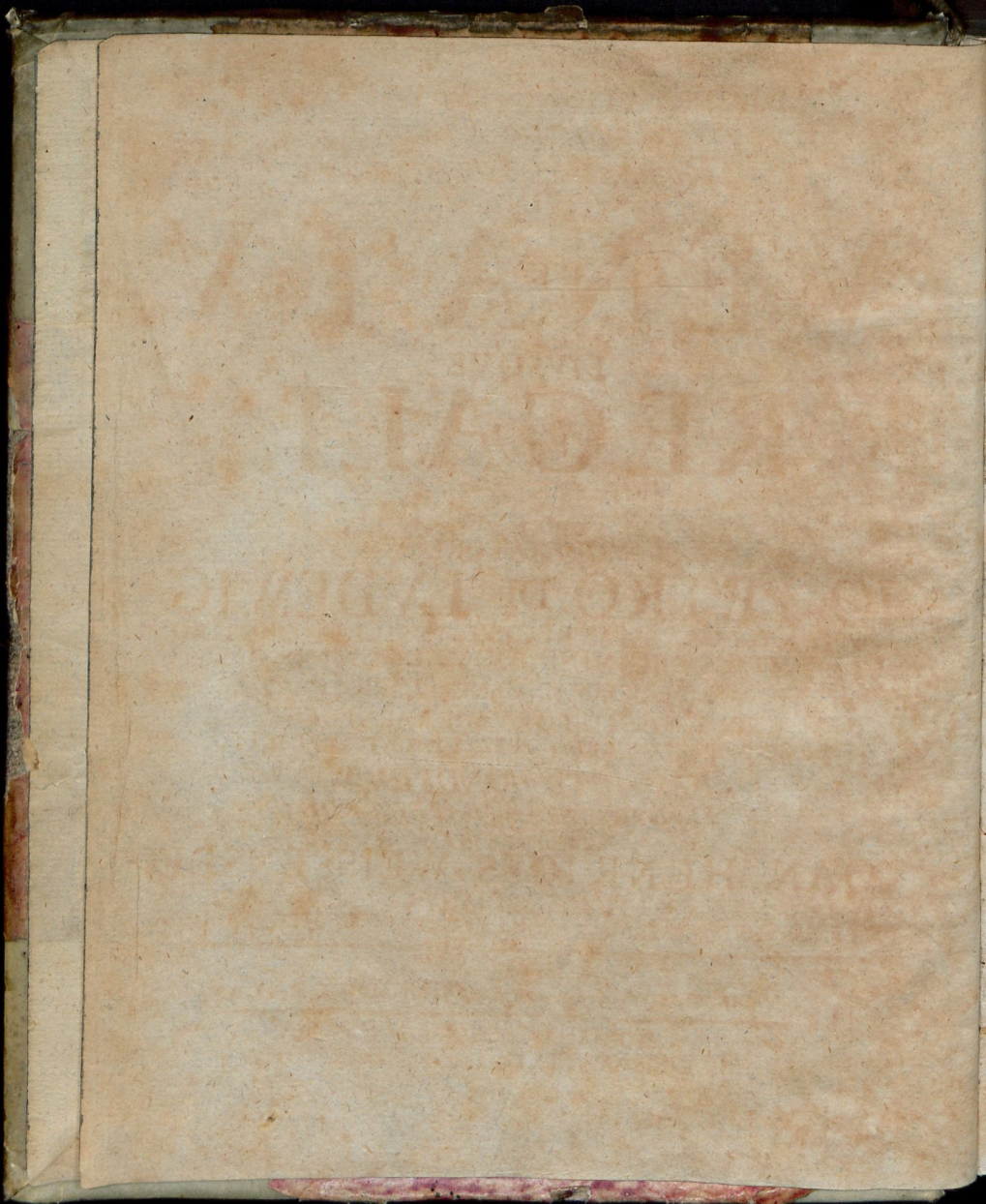
Wd. 67.

Inhaltsverzeichnis am Schlusse.

DISSERTATIO INAUGURALIS IURIDICA
DE

LIBERTATE
IMPERFECTA
RVSTICORVM
IN GERMANIA

QVAM
INDVLTV FACVLTATIS IVRIDICAE
IN REGIA FRIDERICIANA
PRAESIDE

FRIDERICIANAE DIRECTORE

DN. IVSTO HENNING. BÖHNERO
ICT. POTENTISS. REGI BORVSS. A CONSILIIS INTIMIS
ET ORDINIS ICTORVM VICARIO PRAESIDE P. P.
h. t. DECANO

PRO LICENTIA

SVMOS IN VTROVQVE IVRE CAPESSENDI HONORES
D. XXX. OCTOBR. MDCCXXXIII.

H. L. Q. G.

ERVITORVM DISQVITIONI SVBMITTIT

IOANNES CHRISTOPHORVS Hopffenstroch

STVTTGARD. WÜRTEMBERGIVS.

HALAE MAGDEBVRGICAE

Typis IOANNIS FRIDERICI GRVNERTI, Academ. & Senat. Typogr.

INSTITATIO IN AUCTORITATE JURIDICA

BERNARDI
MAGISTRI
IN JURIS
PRINCIPALIA
LIBER PRIMUS

INSTITUTIONES
IN REBUS
JURIS
MAGISTRI
BERNARDI
MAGISTRI

PRO
SUMMOS IN
JURIS
MAGISTRI
BERNARDI
MAGISTRI

JOHANNES
MAGISTRI
BERNARDI
MAGISTRI

DISSERTATIO INAUGVRALIS IVRIDICA
DE
IMPERFECTA LIBERTATE
RVSTICORVM
PER
GERMANIAM.

§. I.

Sæpe mihi dubiam tra-
xit sententia mentem, essentne
rustici, qui a vinculo seruitutis
antiquæ quodammodo liberati,
vere & plene liberi, an potius
adhuc seruitutem quandam ser-
uirent, vel ad minimum *imperfe-*
ta maxime gauderent libertate? Conclamatum enim
est, rusticorum hodie in Germania esse duo genera,
quorum alii dicuntur *proprii homines, serui, mancipia,*
A *Eigen-*

Ruff' e' alii ser-
vi alii liberi.

Dantur tamen
gradus & ser-
uitutis & liber-
tatis.

libertas publi-
ca,

privata.

Eigenbehörige, Leibeigene: alii vero *liberi homines, freye Leute, freye Bauern*, quos ex antiqua seruitute Germanorum *manumissos* arbitrantur communiter. Cum vero æque *seruitus* ac *libertas* sit qualitas moralis, homini adhærens, & peculiare propriosque effectus producens, qualitas vero gradus varios admittat; consequens est, ut tam *seruituti* quam *libertati* gradus certi assignari queant, his tribus distinguendi scalis, ut alius sit *supremus*, alius *medius*, alius denique *infimus*. Præterea *libertas* alia potest dici *publica*, quæ potissimum in Germania intuitu *regiminis publici* sese exserit, variisque gaudet prærogatiuis, quo in sensu status imperii, & libera ac immediata imperii nobilitas *libertate* gaudere dicuntur, qui etiam olim *κατ' ἐξοχὴν liberi dicti, Herren, freye Herren*, de qua *libertatis* specie agit B. de LYNCKER de *libertate statuum imperii*. Etiam nobiles *mediati*, seu status provinciales intuitu provinciarum huc suo modo pertinent, ab antiquo magna *libertatis* prærogatiua in diætiis provincialibus præ ceteris subditis gaudentes. Alia etiam est *privata*, intuitu priuatorum iurium ita dicta, quæ scilicet ab omninexus servili vel *in totum* vel *in tantum* personam immunem constituit, & nullius potestati dominicæ priuatæ subiicit, vel ad minimum eam magnopere modificat atque mitigat. Libertas enim *relatiue* hic consideranda, ut *oppositum seruitutis*. Quia vero *seruitus Romana* a *Germanorum* diuersa est; ita etiam *libertas Germanorum* non vnice æstimanda ex legibus Romanis, sed *patriis, domesticis*, atque *statu Germaniæ*. *Libertas a)* omnem excludere necessitatem *inseruendi priuato*:

priuato: *seruitus* includebat, adeo, vt nobiles, qui se
 alterius seruitio cum liberis mancipabant, *serui mini-*
steriales fierent, de quibus agit HERTIVS *de propr. homin.*
sect. XV. Vnde in *LL. Baiuuarior. tit. 6 c. 3. §. 1.* apud LIN-
 DENBROG, in *C. LL. antiq. p. 412.* dicitur: *Vt nullum liberum*
sine mortali crimine liceat inservire, nec de hereditate sua
expellere. Sed liberi, qui iustis legibus deserviant, sine im-
pedimento hereditates suas possideant. β) Possidebant li-
 beri *allodia iure perpetuae proprietatis*, non item serui,
alienis agris colendis inhaerentes. Sed pedetentim
 mitigata seruitus: libertas vero facta addictior, vt gra-
 dus suos aequae vt apud Romanos, receperit. Inde ^{suprema liber-}
supremus libertatis gradus dicendus, qui omne pro-
 prium *vinculum priuatum seruale* ignorat; *infimus* vero, qui ^{infima}
 seruitutis antiquae nexum in plurimis retinuit, eo so-
 lo excepto, quod proprietatis in ipsum corpus sublata,
 & ita solenni manumissione non sit opus; interim
 tamen ad *seruitia seruilia* adeo adhuc adstricta, vt fere
 conditionem *propriorum hominum* referre videatur,
 quorsum pertinent rustici, quoad statum quidem suo
 modo liberi, sed adhuc in praediis rusticis sedentes,
 qui sub iugo antiquarum operarum indeterminata-
 rum, censuum aliarumque *praestationum seruilium* ge-
 munt, quamuis, si discedere, praediumque rusticum
 relinquere quam vetera onera subire malint, *manumis-*
sonis literis non indigeant, eorumque liberis, ad ciui-
 tatum commercia & opificum collegia transeuntibus,
 nulla nota seruitutis inuri & obici queat. Atque hanc
libertatem imperfectam dicendam esse existimo, quod
 proxime ad *seruitutis iugum* accedat, & magis *speciem,*
 quam

media.

quam verum libertatis usum habeat. *Intermedium* gradum illa libertatis species tenet, quæ rusticos a plebisque oneribus seruilibus immunes præstitit, & duntaxat quibusdam præstationibus operisque determinatis seruilibus subiecit, quorum status longe præstantior præ illis est, qui in *infimo* libertatis subsistunt gradu.

Rustici quomodo liberi facti?

an per manumissionem?

§. II. Quemadmodum vero rusticorum conditio olim seruilis in Germania fuit, ut maxima eorum pars adhuc hodie idem iugum subire cogatur; ita de immutato rusticorum plurimorum statu non omnium quidem eadem est sententia, ut tamen interpretes plerique in eo conspirent conueniantque, rusticorum liberorum maiores per Saxoniam aliasque prouincias esse manumissos, seu expressa dominorum voluntate a potestate herili secundum quid dimissos, & ita eorum posteros *libertorum* instar iudicandos esse. Neque tamen hæc opinatio destituta est difficultatibus, quin potius grauisimis inuoluta scopulis. Deinde etiam hoc in controuersiam deducitur: qui factum fuerit, ut tam diuersa rusticorum conditio introducta, tam diuersæ eorum leges, præstationes, mores? Vnde factum, ut alii maxime imperfectum libertatis gradum obtinuerint, ut ne quidem *ius mortuarii* in iis vbique cessauerit; alii vero meliorem conditionem induerint, parumque seruilium onerum retinuerint? Denique magnos quoque fluctus illi mouerunt interpretes, qui quæuis instituta prædiorum rusticorum atque ipsorum agricolarum statum vnice ad *ius Romani* placita examinare, & conferendo rusticos nostros cum

cum *seruis Romanis* quoscunque liberos pronunciare an cum *seruis Romanis* conferendi?
 voluerunt, & ita argumentum a *libertis Romanis* ad
 operas rusticorum trahi posse censent cum IOANNE
 FRANCISCO BALTHASARE ICTO SALISBURGENSI, *intract. de*
operis subditorum cap. I. pag. 4. quorum in censu quo-
 que plures alii sunt. Quia itaque rei Germanicæ in-
 terest, vt status rusticorum, quos *liberos* pronunciant,
 paulo accuratius sub examen reuocetur, & non ex pe-
 regrinis, sed *propriis & domesticis* principiis excutiatur,
 quo de obligatione eorum ad operas & præstationes
 antiquas eo curatius possit ferri iudicium: operam
 haud inanem me suscepturum esse arbitratus sum, si
 publico examini, quod, statutis Facultatis Iuridicæ
 iubentibus, mihi iam subeundum est, doctrinam iuri
 Germanico propriam *de imperfecta rusticorum*, quos
liberos vocant, *libertate in Germania* exponerem, idque
 potissimum agerem, vt iura peregrina ab his præsep-
 tibus domesticis arcerem, rationes iuris vnice ex fonti-
 bus *iuris Germanici* petiturus. Id vt eo felicius & fa-
 cilius procedat, necesse est, vt (I.) status antiquus ru-
 sticorum Germanorum seruilis in scenam producat: (II.)
 occasiones detegantur, quibus plurimi ad liberta-
 tis quendam gradum *medium vel infimum* deducti fue-
 rint, insignis vero, immo maxima pars eorum statui
 seruili obnoxia manserit: (III.) conclusiones inde le-
 gitimæ deducantur, in controuersis quotidianis fo-
 rensis insignem præstantes vtilitatem, lucemque ob-
 scuris quæstionibus adferentes.

Thema disser-
tationis.

eius ordo

§. III. Ante omnia vero hic repeto & præmit- Principia iu-
 to, quod iam §. præc. monui, causam *rusticorum ho-* ris Germanici
 A 3 *dierno-* in hoc themate
 obseruanda.

diernorum, quadam libertate gaudentium, minime
 agendam ex iure Romano; sed potius ex antiquita-
 tibus Germaniæ, diplomatis, testimoniisque eorum,
 qui res Germanicas scripserunt, decidendam atque
 pertractandam esse. Agnouerunt hoc ipsum Icti
 magni nominis, qui iuris Germanici fontes eruerunt,
 inter quos primum locum assigno *MEVIO, in tract. Germ.*
 Von dem Zustand, Abforderung und verwiderte
 te Abfolge der Bauers-Leute. *qu. princip. 1. n. 2.*
hunc naxum plurimis familiarem hoc modo de-
pingenti: Wie der mehrere Theil derer, so den Titul
eines Rechts-Gelahrten sich anmassen, der Unart ist,
daß, wenn sie von denen Dingen und Gewohnheiten, so
in Teutschland sich heutiges Tages begeben, urtheilen
sollen, sie auf des Römischen Reichs vor Alters gemachte
Satzungen und Ordnungen alleine sehen; dabey aber ver-
gessen, daß die Zeiten und mit denselben alle Dinge ver-
änderlich seyn, darum zum öftern weit verfehlen, und
sich stossen: so geschiehet dasselbige auch in dieser Materie,
so die Bauers-Leute, wie man zu diesen Zeiten findet,
angehet, denen viele alles ohne Unterscheid, was man in
iure veteri Romano von den agricolis, colonis ad-
scriptitiis, rusticanis und dergleichen Leuten liefert, ap-
pliciren, und darnach ihre Meinung richten; da sie doch
zuerst diejenige, so an sich gang unterschiedener condi-
tion gewesen, confundiren, und, wenn, was von ieden ge-
setzt, allein auf heutige Bauers-Leute soll gezogen seyn,
ihre Unwissenheit an Tag legen, darneben durch die sübel
zustimmende application zu vielen Weitläufigkeiten,
Frrrthum und schädlichen opinionen Anlaß geben. Ne-
que

que tamen semper hic ICtus memor huius principii fuit, vt passim in *consiliis & decisionibus* ad libertos Romanorum prouocet, & p. IV. *decif.* 271. n. 2. tradat, doceatque, *rusticos*, libertate quadam gaudentes, *æquiparari libertis Romanorum*, & ab his ad illos argumentum duci; qualis argumentandi ratio plures errores peperit. Huic iungendus est CASPAR ZIEGLERVS, *dissert. de prædiis censit. ruralibus* §. 20. asserens: *quoad originem (prædiorum censiticorum ruralium) sunt quidam, qui eam institutis Romanorum debere asserunt. Nihil enim eis placet, nisi quod antiquitatem Romanam refert, proindeque censitas nostros ex Romanorum colonis, adscriptitiis prognatos iactant.* IDEM §. 21. addit: *sed puridum videtur, a Romanis quasuis petere origines.* Olim etiam VDALRICVS ZASIVS *lib. II. singular. resp. cap. VII. n. 8.* ita censuit: *sic serui anonymi in nostra Germania, homines proprii dicti, nec adscriptitii, nec coloni, nec capite censi, nec statuliberi, nec liberti sunt, de omnium tamen natura aliquid participant: euidente sane argumento, statum rusticorum aliunde arcessendum esse.* Pariter ANDREAS OCKELIVS *de præscript. immemor. cap. II. th. 7.* hac de re ita censuit: *cum homines proprii Germanorum a seruis Romanis differant, male leges iuris Romani tam occidentalis quam orientalis, h. e. cum statutis & moribus Græcorum populorum, quoad statum seruorum, commixti, huic controuersie decidende indistincte applicantur.* In eandem sententiam quoque transit IOAN. ADOLPH. MEINDERS *in tract. de orig. & progressu, natura & seruitutis in Westphalia diss. II. pag. 94.* aitque: *ex quo colligitur & simul sequitur, conditio-*

conditionem horum rusticorum, suae colonorum, non ex iure Romano, sed ex moribus & consuetudinibus locorum, nec non ex LL. patriis & constitutionibus provincialibus & contractibus emphyteuticis suae pactis & conuentis in scripturam redactis esse estimandam & metiendam. Ideoque controuersias de hoc iure subortas ex hisce moribus & statutis, non ex iure Romano esse iudicandas & decidendas. Adfert idem

Friderici I. regis Porusiae.

ICtus in seqq. sanctionem pragmaticam FRIDERICI, regis Porusiae gloriose memoriae, de anno 1705, in cuius verbis proemialibus refertur, antehac disceptatum fuisse: nach welchen Rechten solche controuersien zu entscheiden, ob dieselbe nach denen gemeinen Römischen Rechten, oder nach denen Landes-constitutionen und Gerechtigkeit decidiret werden müsse? Sapienter vero & prouide rex potentissimus constituit: So setzen und ordnen wir, daß in genere die controuers, so unter unseren Erb-Mayerstättenischen Unterthanen, als welche aus dem Eigenthum mehrentheils herrühren, und genauer als die Römische Emphyteute oder Erb-Zins-Leute laut denen alten Erb-Mayer-Briefen eingeschrencket worden, nicht nach den gemeinen geschriebenen Rechten, sondern nach der alten Jüdischen Pollicey-Ordnung ic. sodann nach alter hergebrachter Landes-Gewohnheit (quibus verbis antiqua iura Germanica designantur) und denen alten Erb-Mayer-Briefen decidirt und abgethan werden sollen.

Delectus auctororum in hoc themate habendus.

§. IV. Huic obseruationi etiam hæc iungenda est cautio, vt delectus in euoluendis auctoribus habeatur, qui de iuribus & obligationibus rusticorum varia

RVSTICORVM PER GERMANIAM. 9

varia ediderunt opuseula. Generatim de potioribus
 rei rusticæ in Germania scriptoribus consulendus est Dn.
 IOH. VVILHELM. GOEBELIVS in *diff. de singular. quibusdam*
prædiis rusticorum, quæ sunt in terris Brunsvico-Lunebur-
gicis & vicinia. Hi omnes tamen in duas classes secer-
 ni possunt, quorum quidam adhuc nimium lambunt
 riuulos alienos, ex fontibus iuris Romani deductos;
 quidam vero propius ad *instituta Germanica moresque*
antiquos accedunt. Principem inter omnes lo- prima classis,
 cum tenet ill. huius academix Cancellarius Dn. de
 LVDEWIG *de iure clientel. Germanor. in feudis & coloniis,*
 vt pote qui non tantum in hac, sed in omnibus aliis
 iurium doctrinis *differentias iuris Romani & Germanici*
 exacte docuit, & ex intimis eruit antiquitatibus, ma-
 gno iurisprudentiæ hodiernæ commodo inseruien-
 tes. Huic iungi debent HERTIVS & THOMASIVS de *ho-*
minibus propriis, & prædictus Dn. GOEBELIVS tum *cit.*
differt. tum in tr. de iure & iudic. rusticorum fori Germa-
nici. Optime quoque supra laudatus MEVIVS in *tr.*
vom Zustand der Bauers-Leute, plerasque difficul-
 tates eruit, cuius etiam vestigia legit Dn. DAVID GE-
 ORG. STRVBE in *comment. de iure villicorum, vulgo vom*
Mayerrecht. Nec silentio prætereundi IOH. ADOLPH.
 MEINDERS in antea laudato tract. & Dn. IOH. GEORG.
 PERTSCHIVS *de diuis. operarum in determinatas & indeter-*
minatas; POTGIESSERVS *de condit. & statu seruorum apud*
Germanos tam veteri quam nouo, qui id maxime ege-
 runt, vt statum rusticorum Germanicorum non a Ro-
 manis seruis vel libertis, sed ex legibus domesticis re-
 peterent, id quod etiam factum est in *diff. Dn. PRAESI-*

B

DIS

10 DE IMPERFECTA LIBERTATE

DIS de iure & statu hominum propriorum a seruis Germ. non
secunda classis. Rom. deriuando. Priori classi quoque plures nomen
 subscripserunt, ex quibus tantum paucos referre liceat,
 cum maior eorum quam classis antæ relatæ numerus
 sit. Mentionem iam antea feci Icti Salisburgensis,
 BALTHASARIS *de operis subditorum*, in plura deuiâ lapsi,
 quandoque tamen rem acu tangentis; quod etiam
 dicendum est de STRVVIO *de operis & seruitiis rusticor.*
 IOH. HERM. STAMMIO *de seruit. pers.* IOH. FRID. HVSANO
de seruis & hominibus propriis; IONA EVCHARIO ERHARD-
 TO *de operis rusticorum*, qui tres cum HIPPOLITHO BO-
 NACOSSA *de seruis & famulis* anno 1699. coniunctim edi-
 ti; caute tamen legendi sunt. Edidit quoque IOH.
 ANDR. FROMMANN *diff. de subditorum & maxime rustico-
 rum operis*, item IOH. VOLCKMANNVS BECHMANN *de iure
 operarum*, in vtroque tamen præiudicium auctorita-
 tis iuris Romani magnopere adhuc prædominatur. De
 qualitate bonorum rusticorum vt plurimum laudari
 solet IVSTVS HAHN *de iure colonario siue perpetue colo-
 nie*. Quid vero sani ab eo expectari potuit, qui nil
 nisi leges Romanas vbique crepat, & contorte ad mo-
 dum tenendi prædia rustica applicat, atque in nostris
 rusticis antiquos *emphyteutas Romanos* reuiuixisse credi-
 dit.

Tempore Ta-
 citi duo seruo-
 rum genera,

§. V. Antequam vero de libertate imperfecta ru-
 sticorum in Germania legitime agi queat, necesse est, vt
 paucis de seruis & mancipiis Germanorum quædam præ-
 mittantur. Tempore TACITI seruorum duo genera fu-
 isse, constat, quorum alterum in adstrictissima & duris-
 sima seruitute; alterum vero in statu seruili paulo lenio-

ri consistebat. Illuc pertinebant 1.) ab hostibus cap-
 ti in durissimam seruitutem abiecti, quod vel Va-
 riana clades demonstrat, teste *SENECA epist. 27.* aiente:
Ex Variana clade quam multos splendidissime natos, sena-
rorium per militiam auspicantes gradum fortuna depressit,
alium ex illis pastorem, alium custodem fecere Germani:
 2.) qui ludo victi dispendium libertatis fecerant, de
 quibus *TACITVS de moribus Germ. cap. 24. & 25.* hæc ha-
 bet: *Victus voluntariam seruitutem adit, quamvis iunior,*
quamvis robustior, alligari se ac venire patitur. Ea est
in re praua pernicacia: ipsi fidem vocant. Seruos condi-
tionis huius (durissimæ scilicet, & ab aliorum seruo-
rum conditione diuersæ) per commercia tradunt, (Ro-
manis maxime, qui Germanos seruos in summo ha-
bebant pretio variis ex causis;) ut se quoque pudore
victorie exsoluant. Ab his *TACITVS* distinguit seruos
 ruri colendo præfectos, & ex infima plebe probabili-
 ter ad hanc seruitutem tractos, quod, qui aliter se
 suosque sustentare haud possent, sed aliorum indige-
 rent auxilio, sponte se in hanc seruitutem perpetuam
 dominis traderent, eisque pro necessitate domesti-
 ca seruirent, leniori hac de causa imperio constri-
 ngendi. *TACITVS c. l.* hos ipsos tum a prioris generis
 seruis, tum a seruis Romanis accurate distinguit, vt ta-
 men simul doceat, eos iure Germanico veros seruos
 fuisse, cum sicuti libertas, ita etiam seruitus gradus ad-
 mittat, & pro cuiusvis populi institutis variam reci-
 piat determinationem. *Ceteris seruis,* ait *TACITVS*
cap. 25. non in nostrum morem descriptis per familiam mi-
nisteriis viuunt, suam quisque sedem, suos penates regit.

primum ge-
 nus;

alterum ge-
 nus culturæ
 agri inserui-
 ens.

frumenti modum dominus, aut pecoris, aut vestis ut colono iniungit: & seruus haecenus paret. Cetera domus officia uxor & liberi exequentur. Atque hoc ipsum tantum dominum & seruum distinguebat, non liberalior aut elegantior educatio. Rursus TACITVS cap. 20. testis est: Dominum ac seruum nullis educationis deliciis dignoscas. Inter eadem pecora: in eadem humo degunt, donec etas separet ingenuos, virtusque agnoscat. Sicuti autem Germanorum vitæ genus in duobus consistebat: in vita nimirum militari & agraria; ita ingenui rei militari tantum dabant operam, curam agrorum vero remque domesticam foeminis senibusque & infirmissimo cuique ex familia teste EODEM cap. 15. delegabant, quod tamen tantum de primaria cura intelligendum, cum serui rustici operas seruiles in agro colendo præstarent. Non tamen more Romanorum agros & arua iure perpetuo dominii possidebant, aut modum artificialem colendi agros seruabant, sed sedes sæpius cum agris mutabant. Ait TACITVS cap. 26. Agri pro numero cultorum ab vniuersis per vices occupantur, quos mox inter se secundum dignationem partiuntur; facultatem partiendi camporum spatia præstant. Arua per annos mutant, & superest ager. Nec enim cum vbertate & amplitudine soli labore contendunt, ut pomaria conserant, & prata separent, & hortos rigent: (more Romano) sola terræ seges imperatur. Id euidentius declarat CAESAR l. IV. de bello Gall. cap. I. atque de Sueuis enarrat: Ex pagis quotannis singula millia armatorum bellandi causa sumis ex finibus educunt, reliqui domi manent, pro se atque illis colunt. Hi rursus inuicem anno post in armis sunt, illi

Vita Germanorum militaris.

agraria.

illi domi remanent. Sic neque agricultura, neque ratio, neque usus belli intermittitur; sed privati ac separati agri apud eos nihil est, neque longius anno remanere vno in loco incolendi caussa licet. Ex his quoque explicari debet, quæ CAESAR l. VI. de bello Gall. cap. 22. tradit: Agriculturae non student (i. e. more artificiali Romanorum, prædia rustica eleganter instructa in deliciis habentium) maiorque pars victus eorum lacte & caseo & carne consistit. Neque quisquam agri modum certum aut fines proprios habet, sed magistratus & principes in annos singulos gentibus cognationibusque hominum (vnde tot populi diuersi Germanorum, inter se cognatione iuncti, & a TACITO relati, ortum traxere) qui vna coierunt, quantum eis, & quo loco visum est, attribuunt agri, atque anno post alio transire cogunt.

§. VI. Hæc informis agri colendi ratio atque instabilis sub Franci pedetentim immutata est, postquam hi, relicto more maiorum, sedes certas stabilesque sibi suisque constituerunt, teste AGATHIA l. I. histor. Sunt Franci nequaquam campestris aut vagi, ut plerique barbarorum. Præterea vero rem domesticam usumque agrarium magnopere auxit, & emendauit mancipiorum ingens copia, quorum acquirendorum Francis varia suppeditabatur occasio, imprimis bellica, vnde tot millia hominum deuictorum in seruitutem tracti sunt. Cruentissima Alamannorum clades sub CLODOVAEO hoc ipsum testatur, ex qua Alamannia seruis abundare cœpit. Huc sine dubio respexit VADIANVS in epist. ad Henricum Bullingerum, relatus a GILDASTO tom. II. rer. Alam. pag. 60. in fine: Plena fuit seruis

Saxonia.

Serui casati

coloni dicti

& seruitutibus quondam Alamannia nostra, cuius magna pars hodie Heluetia est: nec est, quod sciam, montanus pagus aliquis Helueticus, qui rebus Francorum florentibus durissimam illam seruitutem non seruierit. Paria fata sub CAROLO M. Saxones habuerunt, vt recte obseruat Dn ESTOR in comment. de ministerialibus cap. 2. §. 84. indeque §. 85. causam deriuat, quare hodiernum per totam Westphaliam ac vicinas oras in Holsatiam vsque viguerit, & adhuc hodie duret dura rusticorum conditio, quod hæ terræ etiam ad Saxoniam pertinuerint. Proceres quidem & nobiles libertatis pristinæ statum retinuerunt, cum legibus patriis, vt ANONYMVS POETA ad annum 803. canit. Ast vero id intelligi nequit de tot millibus a CAROLO M. captis, ac per Galliam & Germaniam distributis, teste EGINHARDO cap. 7. Multo minus hoc priuilegium libertatis applicari potuit ad mancipia Saxonum, quos iam dudum rei agrariæ & curæ domesticæ præfecerant. Vnde sub regimine Francorum serui distinguebantur in rusticanos seu casatos, & non-casatos, de qua differentia plenius actum in diff. Dn. PRAESID. de statu & iure hom. propr. a seru. Germ. non Rom. deriuando cap. 1. §. 6. & seqq. Illi rus colebant, casam suam inhabitantes, operasque indictas domino præstabant, atque varios census imperatos inde soluebant; singuli præterea certum agrorum modum colendi gratia accipiebant, proprietate penes dominum remanente. Scriptores eosdem etiam passim colonos, appellatione a Romanis tracta, vocarunt, quamuis ea de causas cum colonis Romanis haud conferendi sint. Immo sine dubio huc tracta est Germanorum appellatio der Bauern a baueri,

bauen, daß sie das Land bauen, dictorum, qui olim omnes *seruili conditionis* fuerunt, vt tot infinita diplomata demonstrant. Nam (1) cum agris & fundis vendebantur, vt docet diploma apud GOLDASTVM *t. II. fundis* *ver. Alamann. p. 38. n. 41.* vbi hæc notabilis formula occurrit: *Tradimus S. Galloni viginti iugos &c. & de COLONIS meis Erfoinum cum vxore sua & cum omni appertinentia sua, cum casa & cum terra & cum omnibus suis: & alium SERVVM nomine Waldolfum cum casa, cum terra, & cum omnibus ad eum pertinentibus.* Ex his verbis liquet, colonos seruosque vnus eiusdemque conditionis fuisse; quod & obseruat CANGIUS *in gloss. medii æui, voce colonus*, vtut simul obseruet, quandoque *in legibus Alamannicis* mentionem occurrere *liberorum ecclesiasticorum*, quos colonos vocarunt, inde forsân ita dictos, quod ratione *originis* liberi essent, rus tamen colendum cum consuetis seruitiis accepissent, & sic spontanea voluntate in seruitutem quandam tracti, prout adhuc hodie multis in locis vsitatum est, indeque nata iuris paræmia: *Die Lust macht eigen*, vel in *Hollatia: Tritstu mein Sun', so wirst du mein Sabn.* Tales olim certo respectu *liberi* ratione *originis* dicebantur, paulo melioris adhuc conditionis, ac quidem *serui originarii*. Hac de causa quandoque *liti* & *coloni* distinguuntur in diplomatibus apud SCHATENIUM *in annal. Paderbornens. ad annum 888. p. 213. & ad annum 922. p. 258.* item apud ill. Dn. de LVDEWIG *tom. VII. reliqq. pag. 434. & 438.* vt tamen æque *coloni* ac *liti* aliique serui cum prædiis agrisque venditi, atque pretio interueniente alienati fuerint. (2) Nihil proprii habebant, nec sibi nihil proprii iacqui habentes,

acquirebant, nisi quoad usum vitæ necessarium: cuius iuris rudera in iure mortuario adhuc supersunt. Illustrant hoc ipsum *traditiones Fuldenses* a SCHANNATTO editæ, vbi frequentissime occurrit hæc formula, speciatim N. 383. 387. 395. 423. 449. 462. 467. 468 &c. cum omnibus mancipiis, quorum nomina hæc sunt: &c. cum omni eorum supellectili & sumtu. Pariter N. 452. cum uxore sua, infantibus, & manso. Similiter N. 437. & 506. cum omni elaboratu eorum & N. 392. vnâ seruilem hubam & duo pueri. Notabilis denique est formula N. 522. cum mancipiis, his nominibus: Werenhære & uxor eius Osanna cum filiis suis & omnibus ad se iuste & legaliter pertinentibus mansis. Hisce opponebantur non-casati, qui & misericordiales & gasindi vocati sunt, qui ad nostram non adeo pertinent meditationem.

serui non
casati.

Lassi & liti
apud Saxones.

§. VII. Antiqui Saxones rusticanos huiusmodi seruos etiam *lassos, latos, lazos* vel *litos* vocarunt. Testis est NITHARDVS l. IV. *hist. Franc. Gens Saxonum omnis in tribus ordinibus diuisa consistit. Sunt enim inter illos Edelingi, sunt qui Frilingi, sunt qui LASSI* illorum lingua dicuntur; Latina vero lingua hoc sunt *nobiles, ingenui, seruales*. Recte ECCARDVS in *comment. ad pactum legis Salicæ* p. 30. me iudice obseruat: *sub Edelingis proceres Germanie, principes ac comites maiori nobilitatis gradu conspicuos; sub ingenuis vero intelligendos esse nobiles inferiores, qui olim a potiori ingenui & liberi vocati sunt, quod etiam obseruat IOH. ADAM. KOPPIVS de differentia inter comites & nobiles immediatos* p. 17. *seqq.* His opponebantur *seruales homines lassi vel lazzi, male a quibusdam cum liberis collati, qui potius frilazzi vocati*

cati sunt. Seruilem eorum statum inuunt 1) DIPLO-
MATA, vt de anno 865. apud SCHATENIVM in *annal. Paderb.*
pag. 158. ibi: cum familiis sexaginta, qui lingua eorum lazzi
dicuntur. Passim vero ex aliis diplomatibus constat,
appellatione *familie rusticana* mancipia intellecta fuis-
se. Vid. SCHATEN. *c. l. p. 195. &c.* 2) LEGES ANTIQVAE
GERMANORVM. Hoc innuit *lex antiqua Brunsvicensis*
apud LEIBNIT. *tom. III. script. Brunsvicensis. p. 437.* Ein
Late offte eghenman mag nit nehmen Heerwede noch
Erve eines Borghers in der Stad. Pariter in *const. du-*
cis HENRICI de anno 1433. rursus Laten & eigene Leute
pro synonymis accipiuntur apud SCHOTTELVIVM de
antiquis in Germ. iuribus P. II. §. 13. 3) DISTINCTIO AB IN-
GENVIS. Id liquet ex *dipl. LVDOVICI imp. de anno 855.*
apud SCHATENIVM *cit. l. p. 144. ibi: Ant homines ipsius*
cellule ingenuos quam & latos. Denique 4) TESTIMO-
NIA RECENTIORVM. Id illustrant verba ECCARDI *c. l.*
Lass est seruus, mancipium, homo proprius, veteriam ser-
ua & ancilla, inde restat nobis formula: **Eigen oder lass**
sey. Pariter Dn. DITHMARVS in *annot. ad Teschenma-*
cheri histor. Cluens. p. 87. Erant lass, inquit, seruorum
genus, qui a seruitiis domesticis dimittebantur, vt agros do-
mini certis conditionibus colerent. Ab his lassis sine dubio
tractus est nouus significatus *moralis*, quando de pi-
gro & negligente dicitur: **Er sey träge, lass, und nach-**
lassig, vel, iuxta inferioris Saxoniae idioma, *nahlatig*,
quod homines negligentes & pigri non rectius con-
ferri possint, quam cum mancipiis pigerrimis, ad ob-
sequium & seruitia potestate herili cogendis. In Bel-
gio vocantur etiam **die Lanten**, obseruante POTGIES-
g^{io}.

C

SERO

In Holfatia
Lansten

SERO *de statu & condit. seru. apud Germ. l. l. c. III. §. 32.* in Holfatia vero die Lansten, quæ appellatio forsitan a Laten deducta, & diuersa dialecto transmutata est. Hos ita describit CASPAR. DANCKWERTH in der Schleswig-Zollsteinischen Landes-Beschreibung P. l. c. III. p. 22. Lansten seyn, die veste Güter besitzen, wo von der Herrschaft das Eigenthum zustebet; Sie werden aber denen Bauren um eine gewisse jährliche Abgiff an Korn zu bauen eingerhan, worüber dann noch, wann eine Person, die ein solch Gut bewohnt hat, verstorben, einer von den Söhnen es von neuen, vermittelst einer gewissen Summa Geldes, von der Herrschaft festten, oder Zeit seines Lebens zu genieffen und zu gebrauchen erhaben muß. Olim hæc appellatio frequentior fuit quam hodie. Olim vendita sunt prædia nobilium mit allent Grund, bebauet und unbebauet, und Lansten, vt Dn. PRAESES ex documentis in *actis* deprehensis de annis 1461 & 1464 obseruauit; cuius tenoris chartæ etiam occurrunt apud LVNIG. in *spicil. eccl. P. II. p. 400. & 408.* vnde liquet, dominos de horum hominum operis disponere, aliisque *iure precarii* assignare potuisse, manifesto argumento, eorum *seruilem conditionem* esse, quamuis quidam ex his in quandam libertatem pedetentim euecti fuerint. Deriuatio appellationis tamen æque adhuc, vt Belgarum LANTEN, obscura est. Forsan latine dici possunt *lanstati*, æque vt *casati* & *Holfati*. *Casati* dicti sunt a *casa*, quod in casa sedeant. *Holfati* in *Gundelingianis* P. VI. p. 30. dici existimantur, quasi *Oldsaxen* vel *Sassen*, quod veteres inhabitatores huius terræ sint distinguendi ab illis, qui ex his oris in Britanniam transmigra-

migrarunt, vnde DITHMARVS eos *Holcetos* vocat; quamuis non improbable sit, eos *Oldsaten*, *Oldceten* olim inde fuisse dictos, quod in antiqua patria sua adhuc sederent, nec nouas terras quæsiuerint inhabitatores superstitites ex his, qui inde emigrarunt, quod Germanico idiomate contractum, & ex *Oldsas* *Oldsaten* vel *Oldceten* *Hossten* factum. Pari ratione *Inssten* dicuntur quasi *Insferen*, seu inquilini, *die bey andern innsigen*. Quid ergo impediret, quo minus *Lanssten* dictos fuisse credamus a *Lansaten* vel *Landsaten*, *die auf ihrer Herren Land gesetzt sind*, quod more antiquo domini mancipia fundis suis imposuerint sine vlla proprietatis translatione, quod cum definitione DANCKWERTHI supra data conuenit. Et quia dominica potestas perpetuo durat, inde factum, vt continua serie agros hos detinuerint, quod DANCKWERTHVS designat appellatione: *veste Güter besitzen*. Denique ex IOHANNIS LOCCENII *lexico iuris Sueo-Gothico*, voce *Lan*, constat, *Lan* idem, quod *conductum*, *concessum*, vel *commodatum* designasse, quod etiam ad appellationem *Lanssten* commode applicari potest, vt *Lanssten* dicti sint, qui ex nuda *concessione* domini prædia tenent, *die aus Vergunst und concession der Herren die Felder besitzen*, vt designetur, eos ex *sola*, & quidem *grauita*, *concessione dominorum* nullo proprietatis iure prædia possidere, atque loco reddituum inde perceptorum operas aliosque census dominis præstare. Hanc coniecturam egregie confirmant loca singularia ab ill. Dn. de LVDEWIG *de iure client.* c. III. §. 2. *lit. d. in not.* adducta, imprimis ex LOCCENII *synopsi iuris Suecici diss.* 5. §. 2. p. 886. vbi plena

manu docet, *laenen concessionem quandam beneficam* denotare, ex qua possident rustici, *die Lansten*, prædia. Inde adhuc hodie *Lehn*, quod non tantum *feudum*, sed quamuis designat *concessionem prædiorum*, etiam rusticis factam virtute significatus antiqui, ut IDEM EX STIERNHELMII *glossar. Vlpia-Gothico* declarat. Omnes ergo rustici, etiam serui, mancipia, proprii homines hac appellatione *der Lansten* designati sunt, nec vlla nos ratio cogit, ut eam liberis rusticis assignemus. Nam æque illi ac hi ex *gratuita domini concessione* prædia rustica tenent.

§. VIII. Dicti præterea sunt rustici seruilis conditionis *lidi, liti, litones*, prout obseruat GAERTNERVS in *notis ad legem Frisonum p. 16.* vnde distinctio orta inter viros, *Männer*, seu *ingenuos liberosque*; & *homines, Leute* seu seruos, obseruantibus SCHILTERO *exer. 3. in f. corol. 1. & LAVTERB. ad tit. de statu hominum §. 20.* Illustrat hanc diuisionem *consistit* HENRICI ducis *Brunsvic. & Luneburg. de anno 1433.* apud SCHOTTELIVM *de antiquis in German. iur. cap. 2. §. 13.* in qua *die Männer* opponuntur *denen eigenen Leuten*. Etiam in diplomatibus hi serui sapissime *HOMINES* *utriusque sexus, maiores ac minores, senes ac iuuenes* generatim appellantur, ut apud SCHATENIVM *in annal. Paderb. ad annum 844. p. 128.* Auxerunt numerum seruorum in Germania *Slavi* sub iugum redacti, & in seruitutem tracti, adeo ut post HENRICI *AVCVPI* tempora *mancipia teutonica & Slauanica* passim memorentur, ut in *diplomate OTTONIS I. de anno 961.* apud SAGITTARIIVM *in antiquit. Magdeb. §. 50. & 75.* Nata inde varia conditio seruorum sæpius distinctorum

Slavi.

varia seruorum conditio.

storum, vt in diplomate OTTONIS I. de anno 933. apud ill. de LVDEWIG in iure clientel. sect. I. cap. V. §. 2. in not. lit. a. vbi hæc formula: *Prædium in proprietatem damus cum familia lafforum XVIII. seruatorum XX. liuorum VIII. colono etiam vno; omnes tamen in eo conuenerunt, quod essent seruilis conditionis, quod tum appellatio familie designat, tum diploma HENRICI II. aq. SCHATENIVM ad annum 1039. pag. 515. & apud PISTORIVM T. III. p. 822. in quo franci & liberi opponuntur ecclesiasticis liuonibus, maalmannis, vel seruis CUIUSLIBET CONDITIONIS seu colonis, qui vtplurimum a diuersis præstationibus nomen acceperunt, sicuti maalmanni a censibus certo tempore præstandis appellationem acceperunt, obseruante ANTONIO MATTHÆI de nobilit. l. IV. cap. 23. p. 1081. De ipsis horum seruatorum præstationibus, operis ad iudicium domini indictis, aliisque oneribus actum est in dissert. DN. PRAESID. supra cit. prolixius.*

§. IX. Quia vero palam est & conclamatum, hodiernis temporibus rusticos, prædia rustica tenentes variisque oneribus subiectos duorum esse generum, quorum quidam adhuc antiquam seruiunt seruitutem; quidam vero libertate quadam quoad statum gaudent; ita ratio ordinis nunc postulat, vt inquiramus, quomodo rustici non *particulares* tantum, sed alicubi omnes per totam prouinciam in libertatem euecti fuerint? Ordinarius seruos libertate donandi modus est MANVMISSIO, seu *ex potestate dominica dimissio*, que antiquitus haud incognita fuit, prout plenius POTGIESSERVS de statu & condit. seru. apud Germ.

Manumissio
seruorum
apud Germanos,

L. III. ostendit, atque illustrat. Iam TACITVS LIBERTORVM mentionem fecit *cap. 25. de mor. Germ.* aiens: *Liberti non multum supra seruos sunt, raro aliquod momentum in domo, nunquam in ciuitate, exceptis is gentibus, que reguntur.* His verbis designat diuersam rationem *libertorum* apud Romanos & Germanos, vt & apud gentes a Romanis deuictas, moris Romani iam assuefactas, & ceteros Germanos liberos. Apud hos *liberti* in vilissima conditione subsistebant, vt, licet operis rusticis soluti, tamen eorum ratio in republica non adeo haberetur. Vnde probabile est, *variores manumissiones* eo tempore fuisse, quod parum libertis prodesse, vt plurimum vero obessent, quod aliunde quam ex *agricultura* se sustentare haud possent. Idem obseruat GEORGIVS BEYER *in delin. iur. Germ. cap. I. s. 4.* asseritque, verisimile esse, ante tempora Carolingorum non adeo in Germania magna frequentatas fuisse manumissiones, (quod urbes deficerent) aut seruos, vtpote sorte sua contentos, ad libertatem valde adspirasse. Idem præterea prolixius illustrat DN. PERTSCH *in diss. de diuisione operarum in determ. & indeterm. s. 30.* alios vt non tangam. Sciendum tamen est, manumissiones has, postquam frequentari coeperunt, haud applicari posse ad rusticos hodiernos libertatis participes factos, atque vt plurimum antiquis *oneribus seruilibus* subiectos, a quibus olim soluebantur manumissi, & de prædiis decedere cogebantur. Σιδνεόζουλον olim habitum fuit, liberum esse, operis tamen seruilibus pristinis in casa rustica subiectum. Optime hoc obseruat ANTONIVS MATTHÆI

olim rarior,

quæ etiam liberabat ab oneribus seruilibus.

THAEI L. IV. de nobilit. cap. 23. p. 1081. *Agre etiam manumissi & vix prieto non dato. Nec mirum; multum manumissori detrahebat manumissio haec. Perdebat ius in mancipium, quod non exiguum, sed ingens. Perdebat operas, seruitia. Perdebat censum quotannis. Ipsae manumissionum formulae hoc comprobant, vt apud GOLDASTVM T. II. rerum Alamann. p. 27. N. 7. Ita vt deinceps nec mihi nec successoribus meis vllum debeat noxiae conditionis seruitium, neque aliquod libertatis obsequium, sed omnibus diebus vitae suae sub certa ingenuitate, sicuti alii ciues Romani, per hunc manumissionis aut ingenuitatis titulum bene semper ingenuus, atque securus existat, suumque peculiare, quod habet aut quod adhuc acquiri poterit, faciat inde secundum canonicam libertatem, quicquid voluerit.* Antiquiores formulas refert MARCVLEVS apud BALVZIVM tom. II. capitul. p. 387. 423. 444. 945. & 1498. inter quas haec notanda clausula: vt nulli heredum vel proheredum nostrorum vel cuiusque seruitium impendas. In formulis a POTGISSERO relatis saepe occurrit haec expressio: *ab omni iugo seruitutis eum absoluiimus.* Quae omnes formulae indicium praebent, manumissos praedia antiqua rustica derelinquere coactos fuisse, ab operis tamen & praestationibus seruilibus regulariter prorsus solutos; quo ipso non poterat non domino ingens praerudicium adferri. Etiam olim, qui insignem agrorum modum possidebant, mancipiorum horum operis carere haud poterant, adeoque necesse erat, vt copia rusticorum abundarent. Etiam olim obtinebat sententia ill. Dn. de LVDEWIG de iure client. sect. III. cap. 2. §. 2. in not l. a. Vulgi sermone dicitur, fundum, qui angariis, censitis, emphyteutis, hominibus propriis, seruitisque glebae adscriptis destinatur

tuatur, aibus conferendum deplumatis, vel equis carenti au-
rige. Ein Gut, das kein Hoff und Frohn-Dienst
hätte, wäre ein Vogel ohne Flügel, ein Fuhr-
mann ohne Pferd. Wer alles Feld durch Mith-
Leute bauen wolte, der schöpffe Wasser mit ei-
nem Sieb, quoniam fructus abirent in operariorum mer-
cedem.

Manumissio-
nis fuit effe-
ctus, ut rus de-
ferere cogere-
tur servus.

ad casam re-
diens servus
rursus fiebat,

aliquando li-
berales opera-
referuabantur,

s. X. Effectus huius manumissionis ergo prima-
rius erat: 1) ut manumissus rus deferere cogere-
tur, ruficumque exeret statum. Si ad priores casae re-
verti manumisso conducibile videbatur, a domino
admissus ad priorem redibat statum, id quod etiam
in diplomatibus manumissionum nonnunquam adie-
ctum, teste VADIANO apud GOLDASTVM tom. III. rerum
Alamann. p. 56. *Ut, qui manumissus est, iamdiu libertate
fruat, quamdiu extra solum & PATRIAM SERVITVTI
OBNOXIAM agit: quodsi redierit, pristino seruitutis iugo
subiciatur, & vero servus existat.* Ipso facto enim rur-
sus se ad priores operas & praestationes obligabat,
quibus omnes aequaliter rustici subiecti erant, adeo ut
inde natum sit vulgatum illud, supra iam relatum:
Die Lustt macht eigen. Plerumque qui ita ma-
numittebantur, clericali vitae se addicebant, cuius
gratia plerumque manumissiones factae, quamvis et-
iam, ciuitatibus conditis, nonnulli in urbem sese re-
ciperent, ciuiumque numero infererentur, modo non
essent *Slauicae originis*, quibus etiam manumissis in ple-
risque urbibus ius ciuitatis denegatum est. Licet
vero 2) nonnunquam domini in litteris manumissio-
nis sibi quasdam operas referuarent; haec tamen non
seruiles

feruiles erant, sed *liberales*, vt cum statu libertatis optime consistere possent, quod ex *tit. X. de seruis non ordin.* liquet, vnde edocemur, dominos *operas spirituales* nonnunquam sibi reseruasse. Vix ergo probabile est, in Germania, *saluis operis seruilibus, censibus, reliquisque prestationibus*, rusticos manumissos fuisse quod hoc ipsum contradictorium videretur. Id tamen sibi aliisque persuadere voluit VADIANVS *c. l.* his verbis: *Optima quidem erat conditio illorum, qui coram rege manumissi essent, tamen si et regis libertis plerumque seruiles opere imponerentur, sicuti ecclesiasticis.* Calculo suo idem confirmat B. THOMASIVS *de usu pratico distinct. inter ingen. et liberos, cap. 2. §. 16.* aiens: *Verosimile est, dominos manumittentes quandoque a talibus libertis operas rusticas vel alias sibi reseruasse.* Hoc vero vel ideo improbable est, quia antiquis temporibus seruiles operas praestantes non possent non esse serui, adeoque talis manumissio, quae fiebat saluis operis seruilibus, vmbra tantum manumissionis, non rem ipsam habuisset, iugo seruili non sublato. Optandum sane fuisset, vt VADIANVS, quem plerique sequuntur, idoneis exemplis sententiam suam comprobasset, quae tamen haud adduxit. Quocirca vix assensum meretur, quod rursus VADIANVS *c. l.* asserit: *Raro sane episcopi vel abbates ita manumiserunt, vt omni prorsus nexu seruos eximerent; nisi forsan hoc de tali nexu intelligatur, qui ab operis seruilibus rusticorum alienus erat.* Quodsi enim a praelatis hoc modo manumissiones fieri potuissent, iis haud interdictae illae fuissent; id quod tamen factum fuisse, docet GRATIA-

D

NVS

Hæ manumiffiones tantum
particulares
fuerunt

non generales

NVS in *can. 39. C. 12. qu. 2.* (conf. BALVZIVS *T. II. capitularium p. 366. cap. 15.*) quia alioquin ecclesia nullum fecisset dispendium, ob quod tamen manumiffiones interdixit. Denique 3) manumiffionum exempla & litteræ euincunt, *particulares* tantum manumiffiones, non *vnuerfales* olim obtiniffe. In his manumiffionum literis, quæ afferuntur, certæ personæ, vel ad minimum pauciorum tantum fit mentio; neque enim constat, omnem feruorum gregem a domino quodam manumiffum fuiffe. Huc tamen collineaffe videntur POTTGIESSER. *de ftatu & condit. feruor. apud Germ. L. III. cap. II. §. 1.* HERTIVS *de propriis homin. fecl. 1. §. 7.* THOMASIVS *c. l. §. 22.* exiftimantes, ex his manumiffionibus forfan tot hominum differentias enatas, & relatas a CHRISTOPH. BROVVERO. *L. III. antiq. Fuldenf. cap. II.* quod apud Hennenbergicos Fuldenfis ecclefiæ monafterium *litos IIX. feruitores LXXIIX. Saxones XVIII. Slauos LXXV. colonos XXX. tributarios XXXIX.* numerauerit. Quinam vero ex his *libertorum* familiæ annumerari debeant, haud demonftrant auctores prælaudati, quin potius certum eft, variam fuiffe conditionem feruorum diuerfis appellationibus defignatorum, qui a BROVVERO enumerantur, prout fupra §. 8. f. in ex *diplomate HENRICI II. de anno 1039.* oftentum eft. *Slaui* enim duriffimam feruiebant feruitutem, & *ferui Saxones* noti erant in perpetuam feruitutem abrepti CAROLI M. temporibus, quorum profapia hoc nomine defignata fuit. Conf. MEINDERS *de orig. progr. & ftatu nobilit. & feruit. in Weftphalia pag. 105* Rurſus *litorum* conditio æque feruilis erat, quod fupra

pra §. VII. ostensum; nec alia colonorum ratio, nisi quod mitigatae subessent seruituti. Denique *tributarii* fuisse videntur veteres terrarum incolae, qui a Francis deuicti sub iugum redacti sunt, grauissimo onerati tributo, teste CANGIO in *glossar. voce tributarius*, adeoque si hi non penitus seruis annumerandi sunt, *libertorum* tamen numero minime ceferi queunt. Tantum ergo abest, sub his variis speciebus obnoxiorum hominum *libertos* deprehendi, vt potius inde appareat, tales *libertos*, quos sibi vulgo concipiunt, incognitos fuisse.

§. XI. Cum vero integri pagi, immo etiam prouinciae tales alant contineantque rusticos, qui a durissimo antiquae seruitutis iugo liberati, ad quandam peruenerunt libertatem; & vero haecenus assertum fuerit, etiam haec mancipia rusticana in Germania non aliter, quam interueniente *manumissione*, nexu seruilis soluta, fuisse: duplex admodum dubium emergit. α.) Vtrum praesentium rusticorum maiores *generali* quadam *manumissione* dimissi fuerint? β.) Qua noua ratione factum fuerit, vt nihilominus hi post *manumissionem* pristinis casis rusticis incumbere, & antiquis seruilibus operis vel *in totum* vel *in tantum* sese subiicere potuerint? Sine dubio praedudicialis quaestio hic ante omnia excutienda, *an generalis aliqua manumissio expressa rusticorum vnquam in Germania facta?* Plerosque in hanc transiisse sententiam, non diffitemur, cum regulariter libertatem rusticorum a *manumissione antiqua* repetere soleant. Nec negari potest. in *Hispania & Gallia* exempla *generalium manumissionum*

Nihilominus hodie dantur rustici per totam prouinciam liberi,

qui generalis manumissione liberi facti creduntur

tionum extare, laudata & adducta a CANGIO in glossar. voce *manumissio*, vt tamen sub antiquo seruitio & obsequio retinerentur manumissi. Enimuero regibus Franciæ, ducibus & comitibus tales manumissiones tantum vilitate fuisse videntur, non *privatis*, ne quidem *prælati*. Illorum enim ius tali generali manumissione rusticorum nimium decreuisset, si vel maxime, retentis operis, facta fuisset, quod rustici, libertate expresse impetrata, ad renitendum sunt pronissimi, suosque dominos facile in ius vocare possunt, quæ ratio in regibus & proceribus Gallia cessauit, vtpote nihilominus sub imperio & iurisdictione sua manumissos retinentibus. *Prælati* vero integrum haud fuit, pro lubitu de *mancipiis* suis disponere, tum quod regia auctoritate opus haberent, tum quod legibus ecclesiasticis a tali generali manumissione, ecclesiæ maxime nociua, auocarentur. Qua de causa in Gallia prælaturis nonnullis hoc priuilegium a regibus datum est, teste CHOPPINO de *sacra potestate* L. III. tit. II. §. 19. vt rusticos suos manumittere possent. Notiora & extantiora manumissionis *generalis* exempla sunt in *Westphalia* & comitatu *Rauensbergensi*, recentiori æuo a potentissimo rege Porussiæ FRIDERICO, gloriose memoriæ, anno 1702. & sequentibus annis publice edita quoad *homines proprios*, immediate regie potestati subiectos. Publicauit videlicet prædicto anno sapientissimus Rex *ordinationem pagensem*, vel *die Dorff-Ordnung* atque §. 61. clementissime declarauit, *die Leibeigenschaft in allen Landen aufzuheben, und einen jeden, welcher darinnen bishero mit Leibeigenthum verhaftet gewesen,*

er

Generalis manumissio regis Borussia in Westphalia

er sey Mäher, Boll- und Halb-Spänner oder Kötter, samt seinen Nachkommen, davon gänglich und auf ewig zu erlassen, dergestalt, daß er und seine Kinder und alle diejenige, welche ihm auf seinem unterhabenden Erbe oder Kötten Nachfolger werden, ferner nicht geerbt, noch einiger Treerbfall, es sey von vollem Eigenthum- Haagen- oder Haus-Genossen-Recht, gezogen, noch sie denselbigen abzuhandeln und mit Gelde zu redimiren schuldig seyn, ihre Kinder, Nachkommen, Brüder und Schwester oder weitläufigere Anverwandte nicht weiter frey kauffen, noch einigen Zwangdienst zu verrichten in Ewigkeit mehr angehalten werden; sondern aller und ieder freyen Leuten zustehenden Rechte und Gerechtigkeit sich zu erfreuen haben, und ihnen frey stehen soll, wenn sie die Land-Arbeit nicht treiben wollen, sich in unsere Städte zu begeben, Handwerke zu erlernen, oder andere Gewerbe zu treiben. Vid.

MEINDERS *cit. rr. diff. III. p. 139. seq.* Nihilominus tamen hac generali declaratione non omnes mox manumissi, sed, hac non obstante, singulis hoc beneficio frui volentibus lex præscripta fuit, interueniente certo pretio libertatem redimendi, annumque *census* in recognitionem *libertatis* quotannis soluendi, sequæ ad operas pristinas rusticas aliaque onera, quæ ante manumissionem præstari solita fuerunt, adstringendi, prout quibusdam manumissionum instrumentis *IDEM pag. 141. & seqq.* declarat. Neque tamen hæc generalis libertatis oblatio ad alios quam regios seruos applicari potuit, quod nobilibus ius in proprios homines adimi sine eorum voluntate haud poterit.

vt tamen singuli redimerent libertatem,

Libertas ta-
men horum
rusticorum
imperfecta
manfit,

Declaratur ex
antiquis Gal-
lia manumis-
sionibus,

§. XII. Quodsi tamen res ex vero æstimanda, libertas horum rusticorum, priscis seruilibus oneribus adhuc subiectorum, admodum *imperfecta*, tunc vero demum *plena & perfecta* fit, si, quod illis vel libris eorum concessum est, relicta *casa rurali*, vulgo *die Bauer-Städte*, in vrbes sese conferunt, & alii vitæ generi sese addicunt. Equidem non ignoro, communi hac sententia plerosque duci: rusticos huiusmodi *quoad statum* esse liberos, seruitia vero atque cætera onera *prædiis rusticis* inhærere, adeoque hæc non *ex statu seruitii* amplius præstari, sed iure prædii, quod possident, deberi: præstationes has non esse *hominum*, sed *rerum*, adeoque statum personarum his ipsis non infici. Cogitandum tamen est, parum solatii ex hac philosophia iuris his manumissis rusticis, veteri iugo seruitii adhuc subiectis, afferri, qui fundo inhærentes a cæteris *propriis hominibus* parum differunt, nisi quod liberos suos pro lubitu dominorum iussui exponere non teneantur, sed hi lares rusticos relinquere possint. Interim tamen nemo negabit, *imperfectum* tantum libertatis *gradum* hac manumissione eos impetrare, qui nec *locum*, nec *vitæ genus* mutant. Iam olim similes manumissiones in Gallia obtinuisse, CANGIUS *cit l.* memorat. Atque de his satis congrue ita censet: *Sed posterioribus seculis longe magis obtinuit manumissionis species altera. Directe opposita ea erat, que sub conditione vel, retento seruitio ac obsequio, fiebat, ita ut, qui manumittantur, non plenariam ac omnimodam libertatem consequerentur, sed quodammodo obnoxii remanerent.* Postquam semel hæc manumittendi ratio in Hispania & Gallia
in

RUSTICORVM PER GERMANIAM. 31

in vsum deducta, magis magisque libertas manumis-
 sis data, restricta & onerata fuit, ceu rursus IDEM in-
 dicat his verbis: *Sed posterioribus seculis longe magis obti-
 nuit imperfecta hæc libertas, quæ ita concedebatur, ut, retentis
 seruatorum obsequiis & operis consuetis, non tam seruile nomon
 deleteretur, quam seruitus ipsa augetetur, adeo ut ad abolendas
 & extinguendas duras istas condiciones manumissionibus oppo-
 sitas, rursus manumissiones aliæ necessariæ essent.* Post pauca
 rursus addit: *Perstitit diu imperfecta ista libertas apud no-
 stros, quam rectius SERVITVTIS nomenclatura vulgo donabant
 quod nihil ferme haberet, quod libertatis esset, immo pene om-
 nia, quæ seruitutis.* Neque vero hic diuersus libertatis ^{et Romanis}
 gradus, seu libertas minus plena, res inaudita aut noua ^{moribus,}
 fuit, sed Romanis iam olim vtitatisima. Tralatiti-
 um enim est, eos, qui manumittebantur, modo ma-
 iorem & iustam libertatem cum iure ciuitatis Roma-
 næ, modo minorem, modo inferiorem consecutos fuis-
 se libertatem, ut in compendio refertur in §. 3. *Inst de
 libertatis*; immo ipsa ratio libertatis, vincit, eam gradus
 diuersos accipere, quod iam §. 1. declaratum est. Quo-
 circa si hæc ad regiam manumissionem antea memora-
 tam applicamus, vix est, ut negari queat, rusticis his
 casatis (h. e. quatenus adhuc calæ incumbunt) infe-
 riorum & imperfectam competere libertatem, quod &
 Dn. MEINDERSENIVS c. 1. diff. III. p. 177. calculo suo cor-
 roborat: *Quid vero, ait, de hac manumissione generali si-
 ne vniuersali, & redemptione libertatis pro certa pecunie
 summa, sentiendum? Ego sane, ut libere sententiam meam
 explicem, tales manumissiones vltiore manumissione opus
 habere, & conditionem rusticorum sue hominum priorum
 deterio-*

deteriorem facere, omnino arbitror. Quia ex manumissionum formulis nouissimis supra adductis apparet: homines istos personalem duntaxat libertatem redimere & acquirere; prædia vero rustica nouo onere tam canonis annui grandioris quam usurarum creditoribus debitarum grauare. Vt reliqua incommoda fileam, nempe quod rustici nostri natura serui esse videantur, & ipsis personarum libertas magis sit nociua, quam commoda & conueniens. Nimis ieiune de statu horum manumissorum sensisse videtur prælaudatus auctor, non alia de causa, quam quod ab hoc consilio potentissimi regis Prusis eo tempore, quo de manumittendis regis mancipiis agebatur, longe alienus fuerit. Neque enim asseri potest, hos manumissos noua manumissione opus habere, qui libere fundum relinquere aliudque vitæ genus eligere possunt. Equidem in sæpe laudato tract. de orig. & progr. & statu nobilit. & seruit. in Westphalia, eiusque præf. plura argumenta coaceruauit p. 21. quæ instituto huic regis ob stare visa sunt, adeo ut etiam p. 28. vniuersalem manumissionem impossibilem atque inutilem esse iudicet. Ait enim: Vniuersalis illa redemptio, & manumissio rusticorum siue hominum propriorum, vno tempore, & simul ac semel perficienda, plane impossibilis, atque inutilis, secundo, quoad reliquos dominos, iniusta & valde detrimentosa atque damnosa, & incommoda mihi quidem videtur. Nam rusticos quod attinet, is debet status nostri publici & miserie atque paupertatis publicæ valde esse ignarus, qui putat, rusticos ad sese ex seruitute redimendum sufficere, & media possidere. Euentus tamen nihilominus docuit, ut exempla adducta docent, redemptionem

nem non plane *impossibile*, nec homines proprios adeo facultatibus destitutos fuisse, vt redemptioni impares essent. Interim argumenta hæc euincunt, *generalis* tali manumissioni *expresse*, retentis operis aliisque oneribus consuetis, vix locum concedi posse, si domini & nobiles mediati eam facere vellent, quæ non posset non eorum conditionem ob diminutam *dominica* potestatem deteriores facere, nisi simul *iurisdictionem*, auctoritate principis speciali, in rusticos sibi reseruarent. Denique etiam si hæc concipi & exemplis demonstrari posset, nihilominus tamen manumissis *libertas* maxime *imperfecta* & inferior obtingeret, quia quamdiu incumbunt prædiis rusticis, seruilibus antiquis oneribus subiecti manent, & eodem modo, vt proprii homines, seruiunt, licet in quibusdam & *secundum quid* liberi fiant.

§. XIII. Ex hæcenus dictis concludo, talem *generalem manumissionem expressam* concipi & probari non posse quoad *nobiles mediatos*, qui olim tales rusticos sub sua habuerunt *dominica potestate*, vt mancipia vel seruos: tum quod documentis ex antiquitatibus Germaniæ depromtis illa demonstrari nequeat; tum quod concipi non possit, quomodo omnes in vna prouincia collecti in hanc vnanimem conspirauerint sententiam, vt mancipia sua, quæ adhuc *sec. XII.* in Saxonia alibique deprehenduntur, *expresse* e manu sua dimiserint; tum denique, quod, si hoc factum esset, non aliter quam vel *lege publica prouinciali*, vel *litteris manumissionis* singulis concessis id fieri potuisset. Enimuero eiusmodi *LL.* prouincialibus destituimur, nec status imperii

E nobi-

Generalis manumissio statui non potest quoad nobiles mediatos.

nobilibus suis pro lubitu illam imperare potuerunt, qua potestas dominica inuitis adimeretur; ad minimum in comitiis prouincialibus tales leges condi debuissent, quibus tamen nobiles assensum dedissent, quis crediderit? Recte MEINDERSENIUS c. l. p. 25. iudicat, iussum hunc principis iniustum fore, quia nemini suum auferendum, sed suum cuique tribuendum & relinquendum; atque hoc adeo verum esse, vt ne quidem princeps ex plenitudine potestatis ius alteri quæsitum auferre possit, quod rerum suarum quisque sit moderator aut arbiter, & redemptio hæc non nisi interueniente contractu & conuentione cum mancipiis fieri possit. Idem approbat MEVIUS in tr. vom Zustand u. u. der Bauers-Leute qu. princ. 3. n. 36. Sonst ausser denen, so ein völliges Recht an den Bauern haben, kan niemand, wieder der Herrschafft Willen, iemand seiner Bauer-Pflicht erlassen, und ob der Kayser jemand Erlassungs-Brieffe und Indult ertheilte, seynd dieselbe dennoch obngültig. Sed nec *literæ manumissionis*, quibus singuli libertatem redemerunt, afferri possunt, sine quibus tamen in Germania regulariter recentioribus temporibus libertas nemini data; ad minimum vestigia quædam & rudera huius libertatis, singulis expresse datæ, in antiquitatibus superessent, quæ tamen produci nequeunt. Inde vero communis persuasio interpretum vel potius opinio corrui: rusticos in illis locis, vbi libertate quadam gaudent, olim *manumissos*, cum manumisistis tamen conuentionem quandam initam fuisse de certis operis vel seruitiis aliisque censibus præstandis: factum id

id fuisse ex aliqua superstitionis vel deuotionis ratione, *pro redemptione animæ* scilicet, quæ formula in antiquis manumissionum litteris frequentissima est: ex iudicio & doctrina clericorum olim creditum fuisse, seruitutem talem repugnare fidei catholicæ vel ad minimum *opus meritorium* in manumissionibus latitare; quæ, & plures aliæ rationes, afferri solent. Sed cum hæc quæstio facti sit, merito testimoniis, documentis, & chartis antiquis demonstrari debuisset. Non negamus, has similesque rationes quandoque animos dominorum flexisse, vt vni alterique *pro remedio animæ*, vt loquuntur, vel testamento, vel inter viuos libertatem darent; id vero non factum est, retentis operis seruilibus, sed ea de causa, quod libertatem anhelantes vel clericatui se mancipare, vel alii vitæ generi sese addicere gestirent. Talis vero manumissio expressa generalis, quæ, *salus operis consuetis seruilibus re-* *rentisque censibus & oneribus*, statui solet, indeminime euincitur; sine hac conditione vero moraliter impossibilis fuit, quod domini operis seruilibus rusticorum carere absque euidentissimo prædii nobilis interitu nequiuissent, prout supra iam monitum est.

§. XIV. Satisfactum quidem hoc modo *præiudiciali quæstioni* in §. XI. motæ, & inde simul euictum, cessante tali *generali manumissione expressa*, conuentionem cum liberis rusticis *de operis & censibus* in posterum præstandis concipi non posse; nihilominus tamen experientia docet, illis in regionibus, in quibus adhuc sec. XII. rusticorum conditio seruilis fuit, hodie rusticos deprehendi quoad *statum* liberos, antiquis

Hodie tamen nihilominus in plurimis prouinciis rustici sunt liberi.

tamen seruilibus oneribus vel in totum vel in tantum obnoxios. Loquuntur *antiquitates Magdeburg.* SAGITTARIUM, non nisi *mancipia Teutonica & Slaui*ca in pagis sec. X, fuisse, in quibus hodie rustici liberi sunt. Pariter in KETTNERI *antiquit. Quedlinb.* diplomata sec. XI. & XII. adhuc de *mancipiis & litonibus* loquuntur. Eiusdem tenoris documenta, *antiquitates Halberstadiensis* illustrantia ex sec. XI. & XII cum formula: *cum mancipiis viriusque sexus*; produxit LEVCKFELD. Quæ, & plura alia similia exempla, argumentum præbent, ecclesias in Saxonia superiori, ad instar nobilium, *mancipia rusticana* possedisse. Pluribus hoc illustrat ZIEGLER *de dote eccles. c. 9.* multa tamen miscet de colonis & adscriptitiis ad iuris Romani instituta pertinentibus, quæ in ecclesiis Africanis, Hispanicis, Gallicisque usum adhuc habuerunt, sed ad Germaniæ regiones referri aut applicari non possunt, quæ iure Romano antiquitus haud vixerunt. Inquirendum itaque, quibus medijs & qua occasione tandem hi, quorum maiores *mancipia* fuerunt, statum suum mutauerint, & ad libertatem quandam peruenerint, *imperfectam* scilicet illam, quæ adhuc hodie cum operis seruilibus & censibus coniuncta est.

§. XV. Sciendum videlicet est, statum personarum, in societate ciuili uiuentium, mutari & seruilium nexum tolli posse non tantum *expresse*, sed etiam *tacite & latenter*, sine vlla interueniente manumissione expressa, occasionibus eiusmodi interuenientibus, quæ talem effectum generalem

Hæc mutatio
status absque
manumissione
contingere
potuit tacite
& occulte.

ralem producere possunt. Quamuis vero non vno impetu, sed lento gradu ad eiusmodi mutationes aditus fiat, & hæ instar *alluisionis* sese habeant, quæ demum progressu temporis in oculos incurrunt, sensim & pedetentim factæ; paulatim tamen hæ ipsæ, interueniente diuturno temporum decursu, ita confirmari & nouum statum operari possunt, vt tandem in ius perfectum, perpetuum & constans abeant. Neque tantum in *subditorum* conditione id ipsum contingit, sed, vt antiquitates memorant, in statu gentium, rerum, publicarum eorumque, qui his præfuerunt, mutato, id ipsum conspicuum est. Plures respublicæ, quæ antea alieni iuris erant, sine vlla dimissione per temporum reuolutiones varias sui iuris factæ: ciuitates, quæ olim Ducibus parebant, hodie *libere* dicuntur, potestati ducum prorsus exemptæ: libera & immediata nobilitas imperii diuersum olim statum habuit, vt alias mutationum species omittam, quæ *occulte & latenter* irreperunt. Quid ergo impediret, quo minus etiam talis mutatio *occulta & latens* in conditione seruili rusticorum contingere potuerit, vt factis mirari non possim, interpretes communiter hanc neglexisse, tantumque solennes modos manumittendi retulisse: sine dubio vero hoc inde factum est, quod sibi aliisque persuaserint, hodiernam rusticorum libertatem non aliunde quam ex *manumissione* quadam *expressa* deriuari posse. Huc repetit originem distinctionis operarum in *determinatas & indeterminas* Dn. PERTSCHVS *cit. diss. §. 28.* & satis recte asserit, olim hanc diuisionem ignoratam fuisse; mox tamen addit:

E 3

origi-

originem ab illis temporibus repeto, ubi manumissiones frequentes, variis ex causis seruis obtingerent. Præterea ex hac manumissione imaginaria diuisionem libertatis in plenam & minus plenam trahit his verbis: In domini enim manumittentis voluntate positum erat, quam manumissionis legem scribere vellet. Hæc omnia ostendunt, pralaudatum auctorem substituisse in manumissione expressa rusticorum, in qua tantum huiusmodi leges concipi possunt. Pariter. POTTGIESSERVS de statu & condit. seru. apud Germ. L. III. c. 18. de præscriptione libertatis quoad certa indiuidua quidem agit, quæ tamen ad eas tantum personas pertinet, quæ fundo seruili relicto aliud vitæ genus elegerunt, & ad ciuitates transferunt, atque hoc modo tandem ad libertatem peruenerunt; sed de mutatione status rusticorum, quæ a tali, vniuersali per integram prouinciam, tacite & latenter facta, alium apud eum silentium, cum tamen supra dictum sit, manumissionem expressam generalem in iis concipi non posse. Equidem GOTHFR. CHRIST. LEYSER in iure Georgico L. III. c. 27. n. 4. huc collineasse videtur his verbis: Verum cum & illæ leges præscriptæ nimis duræ viderentur, plurimi successu temporis partim armis, partim meritis, item precibus, pretioque ut & PRAESCRPTIONE pristinam libertatem consecuti fuere, magis tamen pars hodiernum usque in diem vel in totum vel ex parte operis obnoxia remansit. Dilucide tamen & distincte occasiones modumque non explicat, ex quibus talis præscriptio nata & producta fuerit.

§. XVI. Exponendæ itaque sunt *occafiones* & *cauffe*, quæ rusticorum conditionem immutare, eosque hinc inde in libertatem collocare potuerunt. Ante omnia tamen præmittendum, quamuis *occafiones* iam referendæ *vniverfales* per Germaniam plerumque fuerint, easdem tamen non ubique vniverfalem æque effectum producere potuiffe, ita videlicet comparatas, vt non neceffaria quadam conclufione hanc operationem producere debuerint, eam tamen facile efficere potuerint, prout rusticorum indoles magis ad *libertatem* prona fuerit, vel feruili conditioni ita addicta, vt ad libertatem his occafionibus peruenire ægre potuerint. Æque fata Germaniæ sub turbido imperii ftatu diuerfos habuere effectus, nec eandem apud quoscunque mutationem produxerunt. Aliæ præterea rationes multa obftacula fuppeditarunt, quæ in nonnullis provinciis effectum hunc adeo impediuerunt, vt rustici beneficio illarum occafionum frui haud potuerint. Quo potentior in aliqua provincia nobilitas fuit, principum vero iura magis limitata & reftrieta; eo minus *mutatio ftatus* rusticorum *tacita* locum habere potuit. E contrario, in quibus provinciis Principum potestas folutior, nobilium vero iura inminuta & potentia fracta; in his facilius rustici his occafionibus frui & ad libertatem, ad quam promouendam principes alias variis ex cauffis procliuës funt, produci potuerunt. Debeo hanc obferuationem *ill. Dn. de LVDEWIG in iure client. feft. III. c. 5. §. 7. lit. 5. in not. ita edifferenti: In Belgio, Westphalia, Holfatia, Pomerania,*

Occafiones,
quibus mu-
tatio ftatus
rusticorum
contigit, non
æque vniver-
falem produ-
xerunt effectū

ob varia ob-
ftacula,

quæ ex ftatu
Germaniæ tra-
hantur,

rania, Lusatia & Mecklenburgicis regionibus durior longe conditio agricolarum, quam in plerisque Germanie locis aliis, quocunque demum illos nomine significant. Vnde autem hoc? Vno dicam verbo: vbi adductiora sunt principum iura; ibi durior conditio agricolarum, vel, quod idem est, vbi nobilitas potentior, ibi lassorum, emphyteutarum, hominum propriorum arctior grauiorque nexus. Rursus eandem meditationem satis probatam vberius explicat sect. III. c. 2. §. 2. l. X. in not. hoc modo edisserens: Seruitutum iura monarchis sunt odiosa, illis maxime, vbi principes frena laxare incipiunt, & imperium adfectant absolutum. His artibus factum esse puto, vt Iustinianus imperator manumissiones non solum facilitaret; sed etiam commendaret illas per omne imperium. Hoc enim remedio familie eneruantur robore, opibus, diuitiisque, vt omnia pendeant ab arbitratu imperantis. In Germanico imperio ius belli priuati accessit, nobilibus landsassis relictum, adeoque maiorem principibus metum iniecerunt cohortes seruorum, agentium in dominio unius. Certe visum e re fuerat principum infirmiorum, vt, seruitutibus sublatis, prouinciales ordines imbelles redderentur. Optima est hæc obseruatio ill. Dn. auctoris, ipsa experientia antiqua & hodierna corroborata & approbata. Non sine caussa antiquitus etiam creditum fuit, magnopere interesse principum, vt libertas nobilium, quantum fieri potest, restringatur atque limitetur, rusticorum vero quouis modo promoueatur: his facilis aditus præbeatur, illis præcludatur: horum ad vrbes, collegia opificum & alia commercia transitus permittatur, nobiles vero illos reuocantes repellantur. Hoc enim vbi animaduertunt rustici,

rustici, ad resistendum admodum proclives sunt, dominisque suis debitam obedientiam, operas, census, reliquaque denegant, superioris auxilium implorant, & captata quavis occasione illorum potestatem minuere intendunt, atque ita tandem ad libertatem perueniunt. Hæc consilia ubi non facile applicari possunt ob prævalentem nobilium potentiam: ubi coniunctis viribus quibuscunque artibus rusticorum resistunt, & hætenus restiterunt; ibi etiam illibata permanit dominorum antiqua potestas. Ita enim in nonnullis provinciis corpus nobilium coheret, ut ex vnus iniuria vel læsione causam communem statim faciant, & omnium salutem in vnus alteriusue conseruatione antiquorum iurium non sine causa quærant, quod facile reliqui pedetentim ex his causis a rusticis in ius vocari queant.

§. XVII. Quæ in §. præc. allata sunt, in hac meditatione, quam illustro, duplicem præbent usum: a) ut inde liqueat, quibus ex causis factum sit, ut non vbique rustici occasione oblata frui, & ad libertatem ruere potuerint: b) ut simul indeliqueat, quibus consilii in nonnullis provinciis libertas rusticorum sine omni *manumissione generali* promota, & tandem confirmata fuerit. Qua de causa ex his enarratis artibus rusticorum PRIMAM & *generalem* occasionem traho, per quam rustici tacite & latenter aditum ad libertatem impetrauerunt. Sed præterea aliæ specialiores occasiones non sunt negligendæ, quæ aditum hunc magis magisque rusticis expeditum facilemque reddiderunt. SECUNDAM itaque occasionem

F

adscri-
secunda petenda ab expeditionibus sacris,

Inde prima occasio nata, quod rusticis contra nobiles in quibusdam provinciis quouis modo aures principum patuerint.

adseribo *expeditionibus cruciatorum sacris*, quæ circa decursum seculi XI. inauspicatum habuerunt initium, pontifice anno 1095. tubam belli sacri inflante. Superstitio, qua eo tempore orbis vniuersus, imperio papæ obnoxius, occæcatus erat, incredibilem hominum cuiuscunque generis multitudinem induxit, vt pro terra sancta ab infidelibus liberanda communi consilio arma arriperent, & iter hoc, quod *viam Dei* per astutiam cleri vocabant, temerario ausu susceperent, tam *clerici* quam *laici*: tam *nobiles* quam *plebei*: tam *ingenui* quam *serui*: tam praua obstinatione animi, vt ne quidem claustris monasticis inclusi in officio retineri amplius potuerint, vt BALDERICVS in *hist. Hierasol.* testatur. Vid. *gesta Dei per Francos* t. I. p. 89.

quibus rusticorum incredibilis copia nomen dedit

Hac occasione incredibilis copia rusticorum agros, aratrum & obsequium dominis debitum postposuit superstitioso huic zelo, & reluctantibus etiam dominis iter in terram sanctam, sed in sui interitum, suscepit, sub tegmine & imperio *clericali* & *monastico* adeo tuta, vt dominis integrum non esset, abicum horum impedire. In compendio MAIMBURGIVS dans *l'histoire des croisades pour la deliurance de terre sainte ad annum 1095 pag. 35.* temeritatem rusticorum ita depingit: *Vne multitude innombrable des paisans avec leurs femmes & leurs enfants, qu'ils ammenoiënt sur leurs charettes, abandonnant la culture des terres, voulurent etre de ces voyages, qu'on appellent communement la voye de Dieu.* Inconditus hic exercitus ex *plebe* & *rusticis*, in tribus cohortibus diuisus, duces habuit *presbyteros*, *monachosque*, constans ex diuersarum nationum populis, adeo, vt 12000. Saxo-

sub ducibus presbyteris & monachis,

Saxones & Frifones in eo numerarentur. Multis in Germania, hoc furore nondum infectis, ridiculo fuerunt hæ rusticorum cateruæ, vti constat ex CONRADI VRSPERGENSIS *chron. pag. 231.* Omnis pene populus Teutonicus in principio profectiois huius causam ignorantes, per terram suam transeuntes tot legiones equitum, tot turmas peditum, tot cateruas rucolarum, feminarum ac paruulorum quasi inaudita stultitia delirantes subsannabant. Sed mox idem furor omnes incesfit, vt fidere quodam infaulsto ad præsentissimum sui interitum sese accingerent, monasticis persuasionebus cœlestibusque decepti promissionibus. Testis est DODECHENVS in *append. ad Marianum Scotum ad an. 1096. p. 462.* aiens: Non solum RVSTICI, sed etiam reges, duces, ceteræque mundi potestates, episcopi, monachi, reliqui quoque ecclesie ordines ad iter mouebantur. IDEM paulo post: Regna rectoribus, vrbes pastoribus, vici vastantur habitatoribus &c. Infinita mala hæc superstitionosa expeditio peperit. Etenim 1) totius Germaniæ nobilitas fere attrita: prouinciæ hominibus & inhabitatoribus orbata fuerunt, vt pene non inuenirent, quem apprehenderent, septem mulieres virum vnum, vt loquitur BERNHARDVS in *epist. 246.* denique pagi & vici a rusticis magnopere deserti sunt. 2) Quotquot rustici superstites fuerunt, occasionem, absentibus & deletis nobilibus, captauerunt, ad libertatem perueniendi, tum quod ex his ciuitates ciuibus orbata replendæ; tum quod etiam in tanta rusticorum hominumque penuria cum superstitionibus indulgentius paulo agendum esset, vt absque redemitione

Inde occasio a rusticis plurimis arrepta perueniendi ad libertatem

libertatis horum liberis ad ciuitates transitus pateret, nec nota *seruitutis* his obiici posset.

Tertia occasio ex usu iuris Romani petenda,

ex quo rusticis
seruis libertas
afferta

§. XVIII. Tertia occasio petenda ex *receptione iuris Romani*, quæ paulo post occasione secundæ accessit. Demonstratum enim est a Dn. PRAESIDE T. I. *iur. eccl. tit. de const. s. 48. sq.* iam seculo XIII. usum quandam eius in Germania fuisse, quod nouiter etiam docuit atque illustrauit ill. Dn. HEINECCIUS in *bist. iur. ciu. Rom. ac Germ. §. 64. & seqq.* præsertim cum decretales hoc seculo regnis prouinciisque omnibus obruderentur, iure Romano adeo refertæ, vt sine hoc intelligi haud potuerint. Ex hoc iuris peregrini usu ingens confusio in *rebus Germanicis* facta, instituta patriæ in peruersum detorta sensum, & more inauditum quæuis ad peregrinorum iurium principia accommodata, quod eo tempore facilius in usum deduci potuit, quoniam iuris patrii rationes in abdito latebant, nec debito modo excultæ erant. Hac metamorphosi facta, vox leiuiciorum hæc fuit: *Rusticos seruos non esse, nec horum conditionem in iure Romano traditam his conuenire, quod sibi quodammodo acquirere possent: pro liberis, vel ad minimum pro libertis eos habendos, & cum colonis Romanis equiparandos, qui tamen liberi censendi iuxta L. vn. inf. C. de colon. Illyr. Denique etiam libertos ad operas præstandas obstrictos fuisse, adeoque vel ab his argumentis antiqui Cti in Germania vsi sunt, immo nec recentiores ab iis abstinerunt, prout ex scriptis illorum, qui s. IV. circa fin. relati sunt, liquet. Ipse B. STRYCKIUS in usu mod. tit. de statu homin. §. 5. quæstionem hanc mouit: vtrum pro-*
prij

prii homines liberi, an serui censendi? Ipsemet illis libertatem assignauit, sed restrictam, quod nunquam fieri potuisset, si ex principiis iuris Germanici causam hanc egisset. Inde collegerunt, operas rusticorum non ex statu seruitutis, sed ex pacto cum dominis inito, exemplo libertorum, esse deriuandas. vid. CARPZ. *lib. I. resp. 56. n. 11.* COLER. *de proc. exec. part. I. c. 9. n. 59.* Alii eas iurisdictioni adscripserunt, quod animaduertent, sine coactione & imperio operarum exactionem esse inanem, quorum inclinant BALTHASAR. *de oper. rust. c. 7. p. 27.* & FROMMANN. *de oper. subdit. §. maxime rustic. §. 12.* qui item erronee causam hanc ex iuris Romani regulis æstimandam & trutinandam esse, & sic rusticos quos-
 cunque liberis accensendos, censuerunt. Inde in doctrina de operis rusticorum varia Ictorum confusio-
 nes multique errores occurrunt, qui euitari potuis-
 sent, si statum eorum ex iure patrio æstimassent. In
 compendio antiquorum somnia collegit DN. PERTSCH.
cit. diss. s. 48. quæ huc redeunt: Operas in genere non
 præsumi, sed ab exigente probandas esse quoad singula, de
 quibus petuntur, prædia, nec dominum a probatione iuris sibi
 competentis per possessionem liberari, sed instar illius, qui
 sibi asserit facultatem, libertati naturali contrariam, eam
 docere debere: exactionem operarum refragari iuri commu-
 ni (Romano): præsumi pro libertate & immunitate rusti-
 corum in tantum, ut potius iure familiaritatis operas præsti-
 tas fuisse, quam iuris necessitate asseri debeat: precarium
 a rusticis obiectum a dominis remouendum: rusticos negotia
 recte vti, & sic in dominum deuoluere onus probandi &c.
 Hæc inueterata, sed admodum infalsa philosophandi

et vati erro-
 res circa ope-
 ras rusticorum
 commissi.

in quibus re-
gionibus ius
Romanum
prædominari
coepit, liberi
iudicati,

non in iis pro-
uinciis, quæ iu-
ri patrio inhae-
serunt.

nisi academiis
abundauerint,

ratio circa *statum mancipiorum* seu *propriorum hominum* hunc singularem effectum habuit, vt in illis regionibus, in quibus *ius Romanum*, conculcato *iure patrio*, dominatum obtinuit, rusticis pepererit *statum libertatis imperfectæ*; neque enim, quæstione status horum liberismota, aut eis nota seruitutis obiecta, aliter respondere potuerunt indices his erroribus infecti, quam rusticorum horum liberos nulla *manumissione* indigere: liberos natos esse: non excludendos a collegiis opificum aut iure ciuitatis &c. E contrario in prouinciis illis, in quibus *iura patria & domestica* præualuerunt, iusque Romanum tantum in subsidium & secundum quid receptum, status seruilis rusticorum illibatus permanfit, nec mutationem passus est. Quocirca in *Westphalia, Holsatia, Pomerania*, ducatu *Mecklenburgico & Lusatia* status rusticorum adhuc vt plurimum seruilis est, quod maior reuerentia & auctoritas *iuri patrio* quam *Romano* in plerisque causis attributa fuerit, vt iuris peregrini principia *statum rusticorum* immutare haud potuerint. Adhuc seculo XV. circa annum 1433. in constitutione HENRICI ducis pro synonymis habentur *die Laffen und eigene Leute*, olim a successione in bonis ciuis defuncti exclusi, prout supra §. VII. dictum est, quamuis hodie status rusticorum liberior sit. Equidem in *Saxonia superiori* adhuc præualet *ius antiquum Saxonicum*, quod iuris Germanici genuinus fœtus est, simulque supra dictum, olim rusticos etiam in his terris seruilis conditionis, *lassos* que dictos fuisse. Hi tamen nihilominus hodie quoad *statum libertate imperfectæ* fruuntur, vt liberi eorum sine *manumissione* a col-

a collegiis opificum & ciuitatibus excludi amplius nequeant. Sed cogitandum est, metamorphosin hanc sine dubio deberi *academiis* in Saxonia superiori & Thuringia florentibus, in quibus ICI pro *auctoritate iuris Romani* stabilienda & propaganda omni animi impetu pugnarunt, (*) & quamuis iuris Saxonici antiqui placita conculcare haud potuerint, facilius tamen circa rusticorum & lassorum statum principia iuris Romani applicare potuerunt, quod tum *AVTOR speculi Saxonici*, tum antiquus *GLOSSATOR* iuris Romani principia passim iuri patrio admiscuerint, glossator vero imprimis omnia instituta Germanorum secundum ius Romanum eiusque glossas aestimauerit, vt ineptias eius iuspicientibus in oculos incurrit. Quid enim ineptius, quam haec glossatoris sententia ad *art. 6. lib. 1. I. P. S. Vassen sind die, welche unsere Vorfahren frey liessen, da sie das Land bezwungen*, quod commentum ex supra dictis per se corrui. Adhuc *lib. 1. art. 16.* eiusdem iuris dicitur: *Der eigen Mann, den man frey läßt, behält freyer Landsassen Recht, & lib. III. art. 80. Läßt der König oder ein ander Herr seinen Dienstmann*

(*) Haec, quae prolixius hucusque adducta sunt, in compendio iam olim docuit *THOMASIVS tom. IV. obseru. select. ad rem litter. spect. obs. II. §. 28.* his verbis: *Credo, quod hi rustici, indeterminatas operas praestantes, habeantur pro liberis hominibus, non manumissioni debent, sed errori ICtorum, post introductum in academia ius Iustinianicum stulte querebantur, an homines proprii sint serui? eamque questionem non ex principis doctrina politica & historia patriae, sed ex principis iuris Romani ad statum Germaniae non quadrantis stultius negantium. Credo, rusticos citius pro liberis hominibus haberi coepisse iis in locis, ubi academia citius floruerunt: credo, iis in locis, ubi adhuc hodie iidem sunt homines proprii seu serui, ius Romanum non esse receptum, vel certe multo seruius.*

mann oder seinen eigenen Mann frey, der behält freyer
 Landsassen Recht. Supra autem dictum atque eui-
 etum est, *lassas, latos, & proprios homines* seruilis con-
 ditionis esse; interim fabulam ipsam ridiculam de
lassorum origine & conditione ipse SPECVLATOR l. III. tit.
 44. recenset, putatque, a posteris ALEXANDRI M. pro-
 uincias has esse deuictas, speciatim Thuringorum do-
 minos fugatos & interfectos, quo facto, lieffen sie, per-
 git, die Bauren sitzen obngeschlagen, und bestättigten ih-
 nen den Acker zu solchem Recht, als noch die Lassen haben,
 und davon kommen die Lassen her. Denique si huic
 causæ adiunxeris eam, quæ §. præc. adducta, rustici in
Saxonia superiori & Thuringia facilius ad libertatem
 peruenire potuerunt, quod clades tot infinitorum no-
 bilium in expeditione sacra rusticis ansam præbuerit,
 ad maiorem libertatem adspirandi.

Quarta occasio
 adscribenda
 indulgentiæ
 & negligenti-
 æ quorundam
 dominorum.

§. XIX. Quartam causam huius libertatis im-
 perfectæ hodiernorum rusticorum petendam esse ex-
 istimo tum ex *indulgentia*, tum etiam ex *negligentia* quo-
 rundam dominorum. Commune prouerbium est:
Unterm Krummstab ist gut wohnen; item: *com-
 munita communiter negliguntur*. Quid itaque mirum,
 quod prælatorum & episcoporum rustici passim ad
 libertatem per *coniuentiam gratiosam* eorum perue-
 nerint: quod capitulorum aliorumque corporum
 proprii homines quandoque ex horum negligentia
 lucrum captauerint, in libertatem tandem translati,
 quod tunc præfertim factum esse credo, ubi *residen-
 tia canonicorum* admodum laxata fuit, vt absentibus
 plerisque, præfertim sub turbidis temporum fatis,
 in

in hac imperfecta libertate tandem confirmati fuerint, nulla tamen interueniente *manumissione*. Hac enim sub *indulgentia & conuientia*, immo & *negligentia* factum est, vt rusticis emigrandi facultas, nulla postulata *uenia*, vel redemptione libertatis impetrata, tacite concessa: vt eorum vindicatio & persecutio neglecta: liberis liber discessus & accessus indultus, iisque necessitas remissa, seruilia seruitia intra domum dominorum præstandi; singulis vero facultas ipso facto tributa, sibi *plene* acquirendi. Hæc iactura, quam priuati & capitula in *dominica potestate* imminutione fecerunt, hoc compensata est commodo, quod rustici rusticorum prædiorum instrumenta cum pecoribus *suo sumtu* sibi acquirere: calam cum horreis reficere, vel destructum *suo sumtu* restituere, quoslibetque casus fortuitos ferre obstricti fuerint, quæ omnia intuitu mancipiorum, parum sibi acquirentium, ad onus domini spectant, adeo vt hæc tempore necessitatis alere teneantur. Ita quidem *sensim & occulte* laxatus est nexus seruilis quoad *statum*; necessitas vero operarum præstandarum, quæ ab antiquo ex *statu seruili* iis incumbabant, cum ceteris præstationibus haud remissa, & ita *libertas* tantum imperfecta iis attributa.

§. XX. Multum quoque ad *libertatem* rusticorum hinc inde promouendam contulit iniuria temporum, ex *calamitatibus publicis* orta, quæ stragem rusticorum peperit, pagis quibusdam totalem attulit interitum, effecitque, vt mancipiorum copia, quibus prædia rustica assignari possent, deficerent, in quo *quintam & vltimam* constituo occasionem. Satis nota sunt lu-

Quinta causa
ad scribenda
calamitatibus
Germaniæ
publicis,

G

tuosa

Et uosa Germaniæ fata. Domestica bella cum *rusticis*, eodem furore actis, quæ seculo XVI. affligerunt plures Germaniæ prouincias, sedari aliter haud potuere, quam cum insigni dominorum clade & detrimento. Tricennalis belli calamitas stragem peperit vniuersalem, vt pagi destructi, fundi rurales derelicti, & agri ex defectu culturæ dumetis obsepti & oppleti. Rusticorum plurimorum hæc eo tempore fuit cantilena communis:

Nos patriæ fines, & dulcia linquimus arua;

Nos patriam fugimus.

Publica quiete restituta, coloni alii quærendi, quibus agri deserti committerentur. His vero non ubique necessitas imponi potuit, cum iactura *libertatis* suæ prædia ruralia occupandi: satius erat dominis, rusticos *liberos sub oneribus pristinis* prædiis imponere, quam nullos habere: remittere aliquid de rigore *dominica potestatis*, quam sub huius pertinaci conseruatione omnem spem recuperandorum subditorum deponere. Præstabat habere homines *liberos*, qui vetera onera, operas, censuumque præstationes suscipiebant, & *colonorum liberorum* iure prædiis ruralibus incumbere, quam pagos desertos relinquere. Hæc Germaniæ fata tristitia variis mutationibus in quibusdam prouinciis ansam præbuerunt, effeceruntque, vt varia rusticorum conditio hinc inde quidem facta, *libertas* eorum tamen, veteribus subiecta operis seruilibus, non nisi *imperfecta* manserit. Quibusdam quidem, sed rarissima fortuna, hæc contigit felicitas, vt ab operis seruilibus soluti agros *hereditario iure* possidere cœperint, & duntaxat onera pro uin-

RVSTICORVM PER GERMANIAM. 59

provincialia penderent, qui *κατ' ἐξοχὴν* Freysassen, freye Bauren, deren Höffe nicht dienstpflichtig seynd, vocantur. STAMM. *de seruit. person. L. III. c. 3. n. 2.* FRIT- SCHIVS *de iure & statu pagorum c. VI.* Ast quia hoc ipsum *rarum* prorsus, & *extraordinarium* censendum, & proinde magis *exceptionem* quam *regulam* constituit; absolum certe & inconueniens foret, si rustici, *libertate* quadam gaudentes, hoc ad exemplum trahere, regulamque inde efformare, seque hoc prætectu ab omni *nexu seruili* liberare vellent. Non omnibus, sed paucioribus, qui onera seruilia prorsus ære grauiori redemerunt, contigit, adire Corinthum. Hoc experientia Germaniæ communis testatur, quæ *liberos* agnoscit *rusticos*, sed antiquis oneribus subiectos, qui ex statu *imperfecte* suæ *libertatis* nullum nequere argumentum, seque in *omnimodam* libertatem vindicare possunt, prout ex hoc prætectu hodie fieri frequenter solet, quod specialius nunc declarandum est.

§. XXI. Videlicet euictum est in præcedentibus, *Recapitulatio* dictorum
 1) rusticorum per Germaniam conditionem vbiq̄
 fuisse seruilem: 2) nihil iuris aut proprietatis eosdem
 sibi attribuere potuisse in prædia, agros, fundos, il-
 lis ad culturam concessos: 3) operis *indeterminatis*
 eosdem fuisse subiectos, easque ex *herili potestate* im-
 peratas, prout ratio domesticæ rei id postulauerit,
 adeoque cum *emphyteutis Romanis* eos haud compa-
 randos esse: 4) quosdam ad libertatem variis occa-
 sionibus peruenisse, absque *manumissione expressa*, &
 vtplurimum *latenter & occulte*, quandoque etiam, in
 defectu mancipiorum, in nonnullis pagis *liberos* fun-
 dis

ex quibus col-
ligitur, muta-
tio statu rusti-
corum onera
seruilia haud
mutata esse,

nec pactum ta-
men concipi
posse,

dis impositos fuisse: 5) *libertorum* instar eos non esse habendos, *imperfecta* tamen gaudere *libertate*, ac pristina onera seruilia adhuc vt plurimum illis incumbere, quod a mutatione status seruilis tacita argumentum duci non possit ad liberationem ab oneribus, quæ ab antiquo rusticis qua talibus incubuerunt. Diuersa videlicet fuit manumissio antiqua *expressa a mutatione status*, quæ *occulte & latenter* facta. Illa *particularis* fuit, ac manumissum liberauit a *iugo seruili*, & inde dependentibus oneribus, vt tamen fundi rustici commoda derelinquere coactus fuerit. Hæc eam necessitatem rusticis non imposuit: retinere agros, eorumque commoda cum accessionibus, adeoque merito pristina subire onera debere, nec in illis plus iuris, quam antea habuerunt, hoc ipso impetrarunt, nisi conuentio noua, qua *ius domini* acquisiuerunt, vel alia iuris mutatio legitima doceri possit. Itaque cum in rusticis *generalis manumissio* deficiat; cum possessionem antiquam prædiorum cum *commodis & oneribus*, etiam sub *mutatione status latenter* facta, continuauerint, ratione operarum, censuum, aliorumque præstandorum nulla *reseruatio, pactum*, vel *conuentio*, quam fingunt communiter, concipi potest, quæ tunc demum concipi posset, si *expressa manumissio* rusticorum, retentis agris & oneribus, facta fuisset. Exemplum præbet augustissimi Regis Borussiae manumissio priorum hominum, quæ, *retentis operis & censibus*, facta; in hac ergo facile determinari potuerit *expresso pacto*, quæ a manumissis præstanda sunt in posterum. Sub *mutatione status tacita* nihil in operis innouatum, sed

sed quod intuitu *prædii rustici*, cuius *commoda* percipit, nec innotati-
 soluuntur, creditum fuit, ea ipsius fundi onera esse, one quoad
 id quod in ius perpetuum transit, ut ipsa prædia in- operas.
 de dicta fuerint *dienstpflichtige Höfe*. Nec, quod
 hodie, teste experientia, rustici, etiam *liberi*, adhuc
operas indeterminatos ut plurimum præstent, aliunde de-
 duci potest, quam quod nunquam *expresse* manumissi,
 & sic nulla *innouatio* respectu operarum, censuum ali-
 orumque præstandorum facta; quæ si sub obtentu
 impetratæ *libertatis* declinassent ac recusassent, com-
 modis *prædiorum rusticorum*, quæ in *proprietate* domini
 sunt, priuati fuissent.

§. XXII. Inde vero concludo, (I) ex *mutatione* Inde operæ in
status rusticorum tacita, non præsumi, mutationem fa- dubio indeter-
 ctam fuisse in *operis*, adeoque in *dubio* pro *operis inde-* minatæ præ-
 terminatis esse præsumtionem, donec fuerit probata standæ,
innouatio. (II) Ut rustici plurimi, *coniuuentibus do-* ius quoddam
minis, libertatem obtinuerint, ut, derelicto fundo, nota dominis in
seruitutis nemini obiici, aditusque ad ciuitates & opifi- rusticos reli-
 cum collegia præcludi queat; fundo tamen insisten- ctum,
 tes *imperfecta* tantum frui *libertate*, dominisque ex *po-*
testate antiqua *dominica* multum iuris relictum fuisse, nec omne ius *cogendi* rusticos iis adimi potuisse. Quia
 vero, mutato statu rusticorum, & recepto iure Roma-
 no, animaduertentur domini, ius hoc *coactiuum* in du-
 bium vocari, variisque expositum esse procellis; ple-
 rique caute operam dederunt, ut *iurisdictione* in ru-
 sticis inuestirentur a dominis territorii, quæ *patrimo-* quod in iuris-
niialis esse debuit. Hæc fuit *primarium* medium re- dictionem
 tinendi rusticos in officio & obsequio, ad resistendum abiit.
 G 3 alio-

alioquin admodum proclives. Quibusdam tamen hæc ab antiquo iam competit, vt a) capitula, postquam a ducum & comitum potestate cum mancipiis & rusticis exempta, & aduocati, olim *iurisdictionis* gratia ab iis constituti, tandem variis ex causis dimissi fuerunt, quo ipso exercitium *iurisdictionis* ad capitula transit: ß) munitis *vetustate* tanti temporis, cuius *initii memoria* deficit, quam *immemorialem præscriptionem*, non satis commode tamen, dicunt. Antiqua *dominorum potestas*, imperio *herili* instructa, facile in *iurisdictionem* perpetuam abire tandem potuit, etiam tunc continuatam constanter, vbi rustici *libertatis* quandam speciem obtinuerunt. Non itaque errarunt, qui inde natales *iurisdictionis patrimonialis*, exemplo ill. Dn. HEINECCI *diff. de orig. iurisd. patrimon.* repetierunt, allegantes, maioris securitatis gratia ex postfacto litteris inuestituræ eam fuisse insertam. (*) Et quia hoc modo *iuridictio* in rusticos ex *potestate herili* primordia cepit, inde forsan factum, quod *operarum exactio* itidem effectum *iurisdictionis* huius dixerint, quam potius *herili potestati* acceptam ferre debuissent. Breuiter: *herilis potestas* dominis ius *exigendi* pro lubitu operas, & inuitos ad eas præstandas *cogendi* dedit, vnde ius *indeterminatarum operarum & iuridictio patrimonialis* nata sunt.

§. XXIII.

(*) Iam olim hanc sententiam suam fecit B. THOMASIVS tom. IV. obseruat. II. ad rem litter. spect. §. 28. aiens: Credo, *iurisdictionem patrimonalem* reuera quoad originem nihil aliud esse, quam *potestatem domesticam*, degenerantem in *iurisdictionis* aliquam speciem, qua a *porfōis*, que in *patrimonio* fuit, (talis autem nemo præter *seruus est*) *patrimonialis* dicta fuit.

§. XXIII. Hanc obseruationem de *presumptione* Illustratur sententia de *presumptione* testimoniis quibusdam ICto- tentia de *presumptione* rum illustrare iuuabit. Optimis rationibus eam con- sumptione pro firmat MEVIUS P. IV. decis. 131. ita comparatis, vt rusti- operis in de cis tam *seruis* quam *secundum quid liberis* conueniant, suffragiis in- vtpote qui tantum *statum* quodammodo, non *opera-* terpretum, rum *debitum* mutarunt. Distinguit videlicet, vtum constet de *operarum determinatione* an non? Posteriori casu ita rationes subducit: Tali *determinatione* non re- Meuii, perta, *potestatis dominicæ* est, *rusticis* vel *colonis* etiam *alia* quam antea solita *seruitia* seu *operas* imponere. *Indefini-* rum *istorum debitum* permittit *dominis* exigendi *facultatem*, & *imponit* *rusticis* obsequendi *necessitatem*. *Quibus* *mini-* me ex eo, quod *italia* vel *alia* antea non *prestiterunt*, *ius* *de-* negandi est. Sufficit, *ius* exigendi *adesse* ex *obligatione* & *condicione* *rustica* vel *colonaria* (quæ *supere* est etiam in *iis*, qui *liberi* dicuntur) *que* *ubi* *aliud* non est *definitum*, *ad* *seruitia* *indeterminata* obligat. *Exactio* *meræ* *facultatis* est, *ideo* licet *immemoriali* *tempore* *omissa*, *nec* *ius* *dat* *debitori*, *nec* *domino* *libertatem* *aufert*. *Prescribi* *contra* *illam* *nun-* *quam* *potest*. *Multum* *præterea* *in* *notis* *n. 3.* *tribuit* *pos-* *sessioni*, *aitque*: *Sic* *distinguitur* *inter* *operarum* *exactio-* *nem*, *an* *dominus* *in* *possessione* *eius* *sit* *nec* *ne*? *In* *priori* *spe-* *cie* *probatio* *liberationis* *a* *ceteris* *incumbit* *rustico*; *in* *poste-* *riori* *vero* *domino*. Confer HARPPRECHT *vol. nou. conf. IV.* *n. 385. sqq.* Pariter hæc *sententia* *illustratur* *præiudicii* tum a B. STRYKIO *in* *vs. mod. tit. de oper. libert. §. 6.* tum Strykii & in *dissert.* Dn. PRAESID. *supra* *cit. circa* *finem* *adductis*, Dn. Praesidis, quæ *speciatim* *rusticos* *liberos* *respiciunt*. *Calculo* suo

Strubii,

fuo quoque idem confirmat Dn. DAVID GEORG. STRUBE in comm. de iur. villic. c. V. §. 1. Manumissio apud Germanos non tollebat obligationem ad operas & pensiones domino præstandas, sed tantum facultatem dabat, derelinquendi prædium inuito domino. Itaque, cum mutatio haud præsumatur, nec obligatio operas præstandi remissa potest censi, sed pro nobilibus prædiis eas exigendi stat coniectura. Præsumtio specialis tollit generalem. Vnde quamvis pro libertate & naturali statu præsumatur regulariter, attamen expirat ea coniectura, ubi status naturalis vel omnino vel magna ex parte est immutatus. Ast in confesso est, & olim rusticos ad operas præstandas obstrictos fuisse, & adhuc esse. Ergo fundamentalis illa regula, ea, que vix plurimum fiunt, præsumere iubens, villicis non dominis onus probandi imponit, ubi ius exigendi operas in dubium vocatur. De manumissis quidem loquitur auctor, id tamen secundum antea dicta de iis intelligendum rusticis, qui statum tacite per conniventiam domini mutarunt.

Pertschii,

Addam etiam consensum Dn. PERTSCHII in diss. de diuis. in oper. determ. & indetermin. §. 54. sq. de rusticis secundum quid liberis speciatim mentem suam hoc modo declarantis: *Quæ afferui, ex pristina & continua rusticorum in Germania conditione deduci possunt. Nemo enim nisi qui veritati certe obloqui velit, negabit, olim ius dominorum inuoluisse facultatem exigendi operas indeterminatas. Qui igitur mutationem factam esse innuit, operasque ad certam quantitatem redactas esse contendit, id probare debet, hanc mutationem reuera conventionione vel alio quodam modo factam esse.*

Balthasaris,

Inter alios quoque BALTHASAR de oper. rusticor. c. XII. p. 80. eidem accedit opinioni, quamvis in fundamento

Ockelii,

operarum alias passim erret, nec minus OCKELIVS de præscript. immemor. c. II. th. 19. Denique Dn. LEYSER in

Leyferi.

medit. ad Pand. specim. 416. n. 1. eiusmodi adfert rationes, vnde

vnde non potest non prædicta conclusio colligi. Ait enim: *Cum res in eodem, in quo olim fuit, statu mansisse censeatur, nec mutatio præsumatur, sed quoniam in facto consistit, probari debeat, existimo, non solum in Saxonia Electorali, sed & omnibus terris, quæ olim iure Saxonico vse fuerunt, præsumtionem pro nobilibus prædiis, quod scilicet iis operæ a rusticis debeantur, contra libertatem esse.*

§. XXIV. Inde vero (III) infero: rusticos, in operis determinatis actionem suam fundantes, suæ intentionis fundamentum probare debere, quia præsumptio contra eos militat, præsertim si nobiles sunt in possessione vel quasi exigendi operas indeterminatas. Symmata errorum, qui ex principiis iuris Romani vel glossatorum in subsidium aduocari solent a dissentientibus, collegi § XVIII, quorum merito pertædet ICTOS faniores. Nihilominus tamen vt plurimum aduocati, quo, quantum possibile est, onus a se deuoluant in reos, solent instituire actionem negatoriam, & ad communia Brocardica prouocare; cum tamen cogitandum sit, rusticos, determinatas operas allegantes, se fundare in iure singulari, in exceptione, a iure communi Germaniæ deuiante, quibus negatoria indu lgrî non debet, sed potius confessoria. Fundant enim se potius in iure singulari immunitatis ab operis indeterminatis, vt HERTIVS resp. 344. n. 5. ait, adeo que petere debent: *Das uns die imunität von ungemessenen Diensten zuschreibet*, alioquin libellus reiiciendus, ne iudex, negatoriam admittens, nouæ liti ansam præbeat, quis probare debeat. Grauius morem aduocatorum improbat OCKELIVS de præ-

H
script.

Rustici operas
determinatas
allegantes pro-
bare debent

actione confes-
soria,

script. immem. c. II. th. 19. aiens: Solent quippe nonnulli rabi-
 bile, quamvis sciant, nobiles esse in possessione seruitiorum, id-
 que constentur, actionem negatoriam instituere, putantes,
 hacce via se onus probandi posse conicere in nobiles, ob præ-
 sumtionem libertatis, quam iactant. Sed ubi acta ad iuris
 peritos transmittuntur, falluntur & cadunt sua spe. Inane
 videlicet & lubricum argumentum est: quia rustici
 liberi creduntur, ergo ad operas indeterminatas non
 tenentur, cum tamen imperfecte & secundum quid
 tantum liberi sint, cum quo statu optime constare pos-
 sunt opera indeterminate, experientia teste. Immo nisi
 Icti, principiis, hic prorsus alienis, abrepti seducti-
 que fuissent, vix ac ne vix quidem operæ determina-
 tæ in Germania deprehenderentur. Quod enim pau-
 latim operæ rusticorum ad determinatam quantitatem
 & qualitatem peruenerint, id sine dubio inde factum,
 a) quod iuxta §. XVIII. creditum fuerit, proprios homines
 esse liberos, quo errore plerique ad imperfectam liber-
 tatem deducti sunt: ß) quod, hoc facto, mutua inter
 rusticos dominosque renitentia coorta fuerit, illis ope-
 ras a se declinantibus, his ius suum strenue propugnanti-
 bus: γ) quod iudicia his principiis imbuta faciles
 aures rusticis præbuerint, remque eo deduxerint, vt
 nobiles tandem transfigere, & rusticis quædam remit-
 tere coacti fuerint. Solent vt plurimum, teste KLOCKIO
 de contribut. c. II. n. 60. hæc rusticis suppeditari consilia,
 vt imperiosa iussione ad noua seruitia coacti reclamant, prote-
 sentur, & ad superiorem prouocent. Talis prouocatio ma-
 gnum pondus apud eos principes habere solet, quo-
 rum interest, nobilitatis vires potentiamque debilitari.

Recte

Origo opera-
 rum determi-
 natarum.

Recte vero KLOCKIUS *cit. l.* ad tam funesta consilia rege-
 rit, ad lancem æquitatis & prudentiæ ita omnia esse
 temperanda, ne nimis dominorum fauitiæ indulgea-
 tur, neque effrene genus rusticorum ad petulantiam & inobe-
 dientiam inuitetur, quod non tam simplex est & quietum, ut
 olim, ut verbis KLOCKII n. 58. vtar. Addit n. sq. ut quondam
 serui, ita hodie rustici fere sunt versuti & ultimi prioribus
 peiores. Et generaliter rustici sum astuti, sagaces & arrogan-
 tes, ut malitia supra malitiam rusticorum non sit. His con-
 filiis factum, ut nobiles, quibus indulgentia nocuit, vel
 in determinatas operas consentire debuerint, vel per
 iudicata, ex erroribus supra detectis lata, condemnati
 fuerint, ut operis determinatis acquiescere debuerint.
 Nihil enim magis nobilibus præiudicare potuit quam
 error antiquus: *alleganti operas indeterminatas onus pro-*
bandi incumbere, sub quo non potuere non olim lue-
 cumbere nobiles, quibus impossibile fuit, operarum
 indeterminatarum debitum probare, quamdiu (quod
 olim factum est) substiterunt in glossatorum traditis
 s. XVIII. relatis, nec in *iuris patrii* doctrina, (quæ eo tem-
 pore in abdito latuit) præsidium quaesuerunt. Ita ple-
 rique causa ceciderunt, non suo, sed Ictorum & iudi-
 cum vitio. Denique ex his fati palam est, allegantes
operas determinatas vel in conuentione, & transactione vel iu-
dicatis se fundare debere. Sola certarum operarum in-
 termissio per tempus diuturnum non liberat rusticos
 ab earum præstatione, cum exactio earum meræ fa-
 cultatis naturalis sit, nec operæ, nisi *indictæ*, debeantur,
 ut recte MEVIUS P. IV. *decif. 131.* obseruat.

Vitium precarii & violentiæ in operis non præsumitur,

sed ea probare debent,

quod speciatim ostenditur
1) in precario,

§. XXV. Quia vero rustici per astutiam operis hinc inde per plures annos *difformiter quoad quantitatem & qualitatem præstitis* opponere solent, eas iure *familiaritatis* vel *precarii* præstitas, vel se per *vim iniquam* ad earum præstationem coactos, interim se constanter *murmurasse*, & hac *murmuratione* effecisse, ne vlllo temporis lapsu dominus eas præscribere poterit, quod etiam *murmuratio* sit interpellatio præscriptionis; quia, inquam, hæc & similia somnia adferri solent, inde (IV) ex præmissis concludo, rusticos eiusmodi futiles exceptiones eo magis probare debere, quod omnis præsumtio huic assertioni vulgarissimæ repugnet, & vitia *precarii & violentiæ* allegando fatentur, se *operas indeterminatas* præstitisse. *Talis autem confessio qualificata*, ait HARPPRECHT *vol. nou. conf. IV. n. 428. sqq.* pro parte acceptari & pro parte impugnari potest, quia præsumtio iuris est contra constituentem, cum *quævis possessio de iure iusta & legitima, non vitiosa*, seu vitio *precarii* aut *violentiæ infecta, præsumatur*. Subiicit OCKELIVS *de præscript. immem. c. II. ib. 19. si rusticus minima seruitia fateatur; tunc præsumtio contra eum est, quod etiam ad reliqua maiora teneatur*. Nam vt (I) a *precario* incipiam, ab omni probabilitate alienum est, rusticos *iure familiaritatis* nobili seu domino suo præstitisse operas, sua natura coactioni obnoxias. Absurdum est, concipere *ius familiaritatis* in eo, qui ad *seruiendum* ex sua conditione obstringitur. Vulgarum est: *Der Bauer thut nichts, wenn er nicht mus*, vt designatur, absque *coactione & imperio* nihil impetrari posse; quis ergo crederet, hunc *iure familiaritatis* per decem vel plu-

plures annos domino operas præstitisse. Recte MÖLLER in *semestr. lib. IV. c. 38. in f.* Neque mihi verosimile est, ex nostratibus rusticis quempiam per totos decem vel plures annos domino suo precario ea præstiturum, ad que iure obligatum illi se non esse sciat vel existimet. Calculo suo idem firmant MAVLIVS de *homag. tit. 4. n. 8.* WESEMB. p. 1. *conf. 18.* & ZIEGLER ad *prax. aur. Caluoli s. mobiles. concl. 1. n. 74.* aliique. Speciatim vero ZIEGLERVS obiectiones vulgares, quod in dubio magis precarium quam seruitus præsumatur, destruit, docetque, rationes iuris & naturam negotii contrarium in hac parte suadere; tum, quod tales præstationes nunquam ad ius libertatis pertineant; tum, quia in illis nullum commodum facientis, sed solius accipientisprehendatur, neque rusticus sua, sed domini gratia operetur; tum denique, quia tales actus factum hominis notabile habentes circa seruitutis euidentem coniecturam exerceri non possint. Vnde merito inferendum, rusticis, non iure seruitutis, sed precario tantum aliquamdiu præstitisse operas, asserentibus, probationem incumbere. CARPZ. P. II. C. 4. *def. 3.* RICHTER *decif. 98. n. 57.* (2) Nec magis exceptio *violentiæ* præsumitur, sed legitime probanda, tum quod auxilio superioris haud destituti fuerint, quod implorare potuissent, *l. 23. pr. D. quod met. caus.* MAVLIVS de *homag. tit. 4.* HARPRECHT *vol. nou. conf. 4. n. 425.* nec in *murmuratione*, illis tantum proficua, quibus recursus ad superiorem fere præclusus est, subsistere debuissent; tum etiam quod *murmurationi* assueti adeo sint rustici, vt plerumque ad obsequium inuiti cogi debeant, & ex hoc prætextu nullum præsidium causæ suæ circumponere possent.

Rustici proprietatis ius in agris haud impetrarunt.

§. XXVI. Denique (V) ex præmissis etiam hanc formo conclusionem, rusticis his, *imperfecta libertate gaudentibus, in dubio ius quoddam proprietatis in prædia rustica nec assignari, nec eos cum emphyteutis conferri posse.* Palam est, rusticos olim in perpetua fuisse seruitute, & ex hoc statu *indefinite* fundis impositos, quibus ~~decedentibus~~, vni alteriue ex liberis eos sub eadem conditione concessos, vt non facile, sed ex *iusta* demum *caussa* ab illis fuerint deiecti, quod mutatio talis dominis ipsis noxia esset. Postquam in *libertate imperfecta* sentim & pedetentim sunt constituti, continuarunt antiquum possidendi modum vsurque, ac fundos vt *alienos* nomine domini, *sub consuetis operis & censibus*, possederunt. Quocirca ex hac *caussa*, quæ ad instar *locationis* censenda, nec præscriptione longissimi temporis ius domini interuertere, nec *vile dominium* impetrare potuerunt, nisi accesserit actus contradictorius inter *dominum rusticumque*, illo fundum quidem repetente, sed rustici contradictioni, qua sibi *vile dominum* asseruit, acquiescente, quia tunc demum prior possessio immutata est. Cum vero talis actus in facto consistat, merito probari debet. Vt plurimum *ius perpetue colonie* fingunt rustici, sed vt plurimum ipsum *ius emphyteuseos* sub eo tegunt, ex *iuris Romani* principiis, quod tamen cum *modo rusticorum tenendi prædia*, non conuenit. Pluribus adhuc præiudiciis satisfaciendum hic esset, nisi tempore interclusus in aliud tempus meditationem hanc reicere coactus essem.

F I N I S.

Ki 778

ULB Halle

3

003 905 403

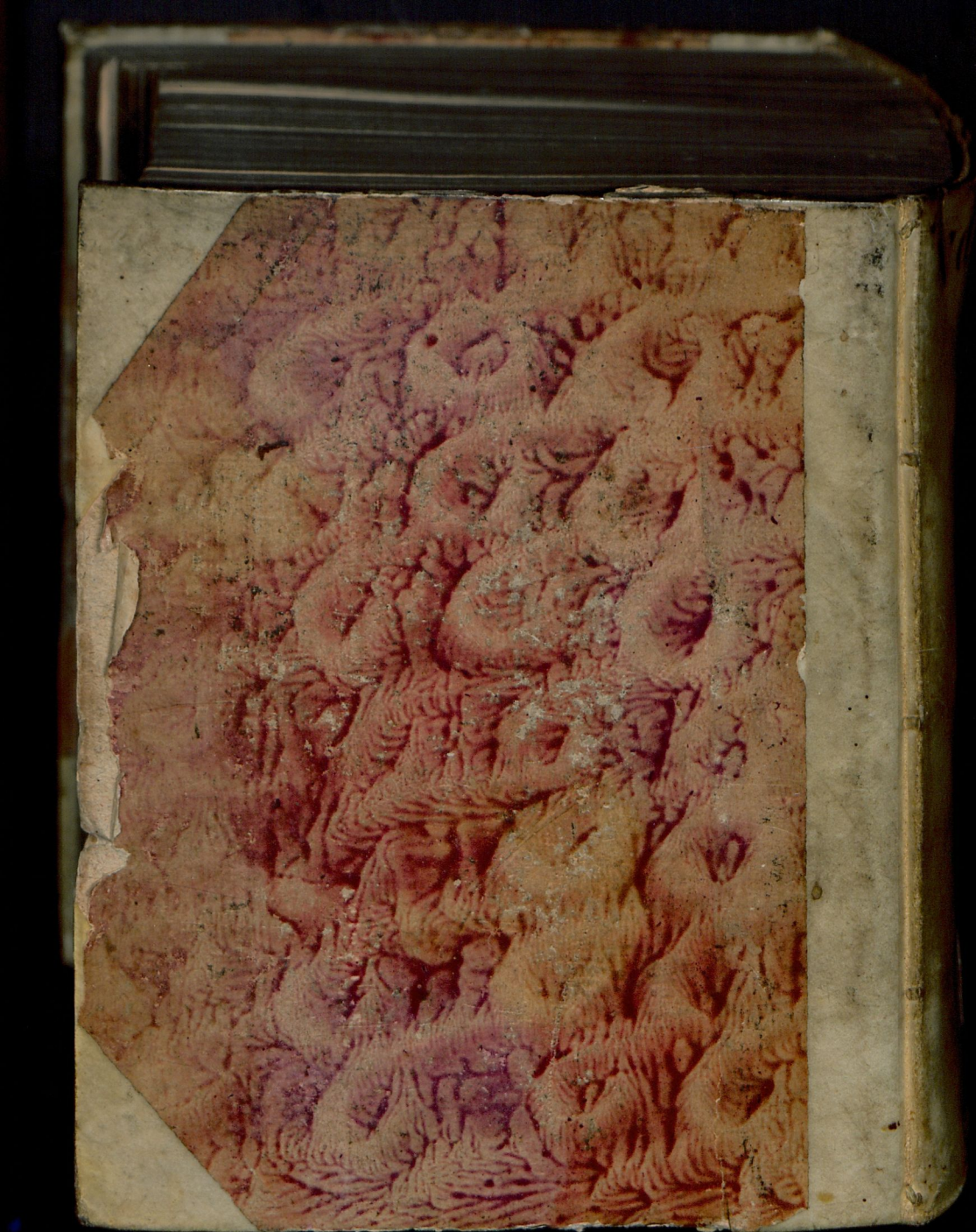

Sb.

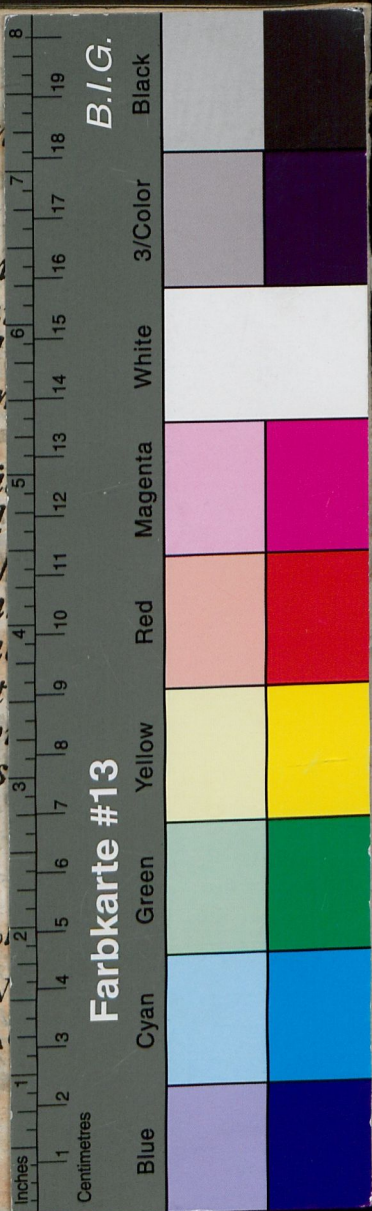
1077

16

DISSERTATIO INAUGURALIS IVRIDICA
DE
**LIBERTATE
IMPERFECTA
RVSTICORVM
IN GERMANIA**

QVAM
INDVLTV FACVLTATIS IVRIDICAE
IN REGIA FRIDERICIANA
PRAESIDE
FRIDERICIANAE DIRECTORE
DN. IVSTO HENNING. BÖHMERO
ICT. POTENTISS. REGI BORVSS. A CONSILIIS INTIMIS
ET ORDINIS ICTORVM VICARIO PRAESIDE P. P.
h. t. DECANO

PRO LICENTIA
SVM MOS IN VTROQVE IVRE CAPESSENDI HONORES
D. XXX. OCTOBR. MDCCXXXIII.
H. L. Q. C.

ERV DITORVM DISQV ISSIONI SVBMITTIT
IOANNES CHRISTOPORVS Hopffenstock
STVTTGARD. WÜRTENBERGICVS.

HALAE MAGDEBVRGICAE
Typis IOANNIS FRIDERICI GRVNERTI, Academ. & Senat. Typogr.

16.